

ניבאנה

התעוררות והגשמתה בדרך הבודהיסטית

המכובד פ.א. פאיוטו

תרגום מאנגלית לעברית: אבי פאר ושרית שמשוני

תרגום כתבי מקור (סוטות) מפאלי: ד"ר קרן ארבל

הקדמה מאת ד"ר איתן בולוקן

בודהיזם בישראל

ניבאנה

המכובד פ.א. פאיוטו

תרגום: אבי פאר ושרית שמשוני

כל הזכויות שמורות © לאבי פאר, אילן לוטנברג ו"בודהיזם בישראל"
השימוש או ההפצה של הספר או תכניו כפופים לאישור בכתב של המחבר
וכן מותנים בכך (א) שלא יבוצע כל שינוי נוסח בתכני הספר, (ב) שיצוין שם
המחבר, (ג) שהשימוש או ההפצה כאמור אינם מסחריים, פוליטיים או כאלה
שמקדמים רעיונות פוגעניים, בלתי חוקיים, אלימים, מיניים או גזעניים.

הגהה: אילן לוטנברג

עטיפה: איתי ארצי

עימוד: מרזל א.ש. — ירושלים

דפוס: פרינטיב

מהדורה ראשונה 2019

תוכן העניינים

5	כמה מלים מהלב (אבי פאר)
6	למה דהמה? כמה מילים אישיות (שרית שמשוני)
9	הקדמה (ד"ר איתן בולוקן)
17	חלק ראשון — ניבאנה מהי?
29	חלק שני — זה שמגשים ניבאנה
55	חלק שלישי — סוגים ורמות של ניבאנה
65	חלק רביעי — סוגים ורמות של אנשים המגשימים ניבאנה
91	חלק חמישי — איכויות "הכניסה אל הזרם"
107	קובץ דרשות על הניבאנה

כמה מלים מהלב

כאשר קראתי לראשונה את הטקסט באנגלית, תהיתי בפני עצמי, האם זהו טקסט שידבר אל הקורא העברי שאינו מצוי בטרמינולוגיה הבודהיסטית ופחות מעוניין בכניסה לדקויות בהגדרות של סוגי ואיכויות ניבאנה (התעוררות/ הארה) ושל סוגי ואיכויות ארהנטים (מי שהגשימו ניבאנה).

לשמחתי, בנוסף לפירוט העמוק והמדויק של חלקים כאלו, הספר גם מקשר אותם אל חיי היומיום שלנו ומצביע על הכיוונים המעשיים שביכולתנו לקחת על עצמנו כדי לממש חיים מלאי שמחה וסיפוק, נעדרי פחד והיאחזויות, שאינם נשלטים על ידי המזהמים השונים בתודעתנו.

ספר זה לא היה יוצא לאור אילולא ההשקעה העצומה של שרית שמשוני (שעשתה את התרגום הראשוני מאנגלית לעברית ואח"כ גם ישבה עימי שעות רבות כדי לדייק אותו) ואילן לוטנברג, אחי לדרך (שביצע את ההגה והליטוש הסופי של הטקסטים והמונחים בפאלי)

תודה לאיתי ארצי האחד והיחיד (שעיצב את פורמט הטקסטים ואת העטיפה) ואריה מרזל (שעימד ועיצב את הקבצים הגולמיים לפורמט של ספר).

תודה מיוחדת לד"ר איתן בולוקן, אשר התפנה מסדר יומו העמוס כדי לכתוב הקדמה כה עמוקה.

הדרך שלי לתודעה ערה (ועוד ארוכה היא הדרך...) מתאפשרת בזכות מוריי קיטיסארו וטאניסארה ובמיוחד בזכות גילי, אשתי וחברתי לחיים ולדרך.

ספר זה מוקדש בתודה ובהערכה להם, למשפחתי היקרה ולכל שותפיי לדרך.

מי ייתן ויסייע, ולו במעט, להולכים בדרך

אבי פאר

למה דהמה? כמה מילים אישיות

הגעתי לתרגל את הדהמה דרך חקירה פילוסופית נוקבת על טיבה של המציאות ומקומנו בה. חקירה סוקראטית אם תירצו, כיוון שלא נדרש בה כל ידע קודם כי אם התבוננות לתוך ההתנסות שלנו בחיים ובחינה מחדש של הנחות יסוד שאנו לוקחים כמובנות מאליהן. לחקירה לא היה כל קשר למסגרת דתית או רעיונית כלשהי ולא לבודהיזם. על בודהיזם לא ידעתי דבר באותם ימים, מעבר לכך שזו דת השייכת לעולם שאיני מכירה.

עבורי זו הייתה תחילת דרך תרגול הדהמה המהווה חלק ממי שאני היום. ב-37 השנים שחלפו מאז, כשאני לומדת את התודעה שלי ושל האנשים סביבי אני ממשיכה לחשוף את ה"סוד הגלוי" ביותר בעולם; שבתשתית כל החלומות הפרטיקולריים של כולנו קיים הרצון המשותף להשתחרר מסבל — הלא הוא החופש המוחלט (ניבאנה). עבודת תרגום הפרק "ניבאנה" של המכובד פ.א. פאיוטו, הייתה במידה רבה המשך החקירה.

אני מודה לאבי פאר שלמרות ניסיונו הרב כמורה, הבנתו ועומק מחשבתו היה פתוח לקיים דיאלוג פורה ולהתבונן מחדש יחד איתי, על מושגי יסוד מסוימים ולהעמידם לבחינה מחדש.

מלאכת התרגום הייתה עבורי לימוד ותרגול שהתאפיין במלאכה עמלנית, מוקפדת שנעשתה בהרבה אהבה. הערותיו והסבריו של המכובד פ.א. פאיוטו העמיקו את ההבנה שלי לגבי הדרך, ותקוותי היא שהתרגום ינגיש את התוכן יקר הערך הזה לקוראים ולהולכים בדרך וייטיב עמם.

תודה עמוקה למורי הראשון: מורה הזן דוקי־סאן ומורי האהובים שפגשתי בהמשך הדרך ד"ר תור גונן וד"ר איתמר בשן.

אני מבקשת להקדיש ספר זה לבני האהוב והיקר יונתן, שנדיבותו, יושרו
האינטלקטואלי, ויכולתו לאהוב מהווים לי השראה גדולה. הוא מורה גדול
שלי והמאמן המאתגר ביותר שיש לי.

מי ייתן וכל היצורים בעלי התודעה יהיו חופשיים מכל סבל

שרית שמשוני

הקדמה

ישנו הלא־נולד, שאינו מתהווה, אינו מורכב ואינו מותנה. אם הלא־נולד, שאינו מתהווה, אינו מורכב ואינו מותנה לא היה, לא היה כאן בעולם מפלט מהנולד, המתהווה, המורכב והמותנה. היות שישנו הלא־נולד, שאינו מתהווה, אינו מורכב ואינו מותנה, יש מפלט מהנולד, המתהווה, המורכב והמותנה.¹

* * *

כדי לנהוג בשלום עם הסובבים אותו, וּמְלִקִּירְטִי נפגש עם קשישים וצעירים, ותמיד פנה אליהם באדיבות. הוא עסק במגוון מלאכות, אך לא מתוך כמיהה לרווח או לצבירת הון. כדי ללמד את הבריות, וימלקירטי פקד צמתים סואנים ופינות רחוב. כדי להגן עליהם, הוא פעל למען צדק ואף מצא דרכו לפקידות והנהגה. כדי ללמד את הילדים, הוא פקד מעונות נידחים ובתי ספר. הוא נודע כראשון מבין הגבירים, וזאת מפני שהדגים את בכורתה של האמת. הוא נודע כמופת לבעלי נכסים, וזאת מפני שהתנהל בלא תאוותנות כוחנית. הוא נודע כראשון מבין

1. קרן ארבל. דברי הבוזה: תרגומים מתוך הכתבים הבודהיסטיים המוקדמים. ת"א: הוצאת אוניברסיטת ת"א, 2016, 292.

הלוחמים, מפני שטיפח סבלנות, נחישות ואומץ. הוא נודע כראשון מבין האצילים, מפני ששמט גאוה, יוהרה ושחצנות.²

* * *

התעוררות אינה מושגת באמצעות דרך, ואינה מושגת בלא-דרך. התעוררות היא בעצמה הדרך, והדרך היא בעצמה התעוררות.³

* * *

השאלה אודות מהותו של השחרור הבודהיסטי זכתה להתייחסויות ענפות לאורך ההיסטוריה, הן ממזרח הן ממערב. תלי תלים של הגיגים נערמו על כתבי המקור, הן בשל עמימותם והקושי שבתרגום נהיר וקולע, הן בשל ריבוי-הקולות הפרשני הטבעי למסורת כה עתיקה, החולשת על-פני אזורים, תרבויות ושפות שונים.

בכל זאת השאלה עומדת: מהו השחרור הבודהיסטי? יש שיאמרו כי פירושו הליכה מדויקת בדרך שהתווה שאקימוני, הבודהה ההיסטורי, בדרשותיו. יש שיאמרו כי פירושו צידוד בדרשות, אך לאור המבואר בפרשנויות שנפוצו בדורות שלאחר מותו ברחבי אסיה. ויש את אלה, תימהוניים ומסקרנים, שכאשר נשאלו "מהו השחרור?" השיבו: "אני כבד שמיעה."⁴

2. מתוך התרגום ליפנית של "וימלקירטי נירדסה סוטר"ה", כפי שמופיע אצל:

Nakamura Hajime 中村元, trans and ed., "Yuimagyō 維摩經 (Vimalakīrti-nirdeśa-sūtra)." in: *Daijō Butten* 大乘仏典 (Tokyo: Chikuma Shobō, 1983), 10.

3. Edward Conze, trans., *The Large Sutra on Perfect Wisdom* (Berkeley: University of California Press, 1975), 617.

4. יואל הופמן. *ספר הזן של ג'ושו* (Radical Zen), תרגום מסינית לאנגלית, עריכה ומבוא מאת יואל הופמן, בבל, 2007, 453. הספר תורגם מסינית לאנגלית על ידי הופמן, ומאנגלית לעברית על ידי דרור בורשטיין.

כל תקופה ופרשנותה; כל מורה וסגנונו. יד אחת כרוכה במסורת הדורות, בעוד השנייה מנסחת אותה מחדש. ההיסטוריה הבודהיסטית רבת־הפנים מלמדת כי ככל שמונח מרכזי יותר למסורת, כך המעגל הפרשני הנרקם סביבו רחב וסבוך יותר. גיוון פרשני אינו מעיד בהכרח על משבר, חוסר הבנה או חתרנות מופלגת, אלא מציג בפנינו עובדה היסטורית פשוטה: הבנת המושגים המכוננים משתנה בהתאם לזמן ותקופה; מקום ושפה, וכן בהתאם לתובנתם, סגנונם והכרעותיהם המיומנות, יש לקוות, של פרשנים ומתרגמים. כך שיתכן והשאלה העומדת לפתחנו אינה מהו השחרור הבודהיסטי, אלא מהן תמונות השחרור השונות?

* * *

הציטוטים לעיל מציגים שלוש תמונות שחרור אידיאליסטיות.⁵ הראשונה, הניכרת במילותיו של שאקימוני, היא תמונת השחרור המוחלט. שחרור זה מתאפיין בדממה, שכן במהותו הוא חורג מכל תיאור וניסוח פוזיטיבי בשפה. במובן עמוק, ערכה של דממה זו הוא בהיותה מפלט מכל אשר מתהווה ומותנה — כולל השפה — ולכן היותה מפלט מהמציאות הקונטינגנטית בה אנו חיים, קרי היחלצות ושחרור (פאלי: *vimutti*) מגלגל ההתהוות והכיליון.

תמונת שחרור זו משקפת כמיהה עמוקה למעבר ממציאות אחת — שלילית, למציאות אחרת — חיובית. זה שחרור "מ... ל...", במובן של מעבר ממצב יחסי וארעי, למצב אחר, מוחלט וודאי.⁶ המחויבות הדתית־

5. המאמץ הפרשני למפות, לארגן ולהבהיר את תפיסות השחרור השונות, ניכר לאורך ההיסטוריה הבודהיסטית. יתכן והטקסט המרכזי כמו גם הקדום ביותר שעסק בכך הוא ה-*Samdhinirmocana sūtra*, מהמאה הראשונה לספירה. ראו בהרחבה: Powers, John. *Wisdom of Buddha: The Samdhinirmocana Sūtra*. Berkeley: Dharma Publishing, 1994.

6. תמונת שחרור זו מכונה לעיתים בדרשות העתיקות בשפת הפאלי בתואר *niyyānika*, כלומר "הדרך אל־מחוך [להתהוות וכיליון, א"ב]".

רוחנית הנדרשת כלפיו היא אינסטרומנטלית, ולכן שחרור שכזה מחייב ויתור, שלא לומר הקרבה, של ההווה למען העתיד. בכך מתאפיינת תמונת שחרור עתיקה זו, המזוהה עם דרשותיו של הבודהה ויותר מכך עם אידיאל האַרְהַנְט⁷ שהתפתח בהשראתן, כנושאת פיתוי שבשיאו עלול להפוך לניהיליסטי, שכן הוא מועיד את ההולך בדרך לכמיהה אינסופית לקראת העתיד לבוא.

תמונת השחרור השנייה שאציין הוצגה לעיל בתיאורו של וימְלְקִירְטִי. כאן אנו עדים לתפיסה מאוחרת יותר, אשר נבעה מתמורות עמוקות בפילוסופיה כמו גם בפרקטיקה הבודהיסטית, עם התפשטות אוצר הידע ותרגומו לשפות מזרח־אסיה במאות הראשונות לספירה.

וימלקירטי הוא בּוֹדְהִיסְטוּוֹה; "זה אשר הווייתו ערה". אידיאל הבודהיסטווה מבשר על "מהפכה קופרניקנית" בכל הנוגע לתפיסת השחרור: ההתעוררות אינה מובנת אך ורק כיעד שיש להשיגו אי־שם בעתיד לאחר אי־קֶץ גלגולי חיים, אלא היא בראש ובראשונה אמת המידה ליחסו האתי של האדם אל עולמו. במילים אחרות: עבור הבודהיסטווה, התעוררות אינה רק בבחינת שינוי קוגניטיבי־פסיכולוגי אשר פירותיו הם במפלט סופי ומוחלט, אלא היא הנכונות, השאיפה ואף הנדר (סנסקריט: *praṇidhāna*) לחיות, כאן בעולם הזה, בהתאם לאמות המידה, הערכים והדוגמה שהציבו מורי העבר אשר "הווייתם ערה". כלומר שהשחרור אינו רק בבחינת מהפך אפיסטמי המתמיר בערות לכדי ערות, אלא מהפך קונטיבי: נדר עמוק לאופן קיום ולצורת חיים המגשימים — בעצם ההשתדלות והכוונה — את אידיאל הערות עצמו.⁸

7. בשפת פאלי. מילולית: "הראוי", "הראשון במעלה". תואר נפוץ לתלמידיו של הבודהה אשר שינו תורתו בפרישות ביערות.

8. ראו עיון מקיף אודות דמות הבודהיסטווה כאידיאל אתי בספר: Wright, Dale. *The Six Perfections: Buddhism and the Cultivation of Character*. Oxford University Press, 2011.

תמונת שחרור זו חורגת מהיחס האינסטרומנטלי של "שחרור מ... ל..." ומבוטאת ביחס האתי של "שחרור כ...", כלומר שחרור כאופן בו אדם פוגש את עולמו, ויהא החשבון התועלתני־מטפיזי אשר יהא. השחרור הוא האופן בו אדם חי את חייו, ולא פירותיה המובטחים של צורת־חיים כזו או אחרת. המעבר משחרור קוגניטיבי־אינסטרומנטלי לשחרור קונטיבי־אתי, הוא מהתמורות העמוקות שכוננו את הבודהיזם המזרח־אסייתי על זרמיו וגווניו.

תמונת השחרור האחרונה שאציין, הובאה לעיל במילותיו של הבודהה אל תלמידו הקרוב סוֹבְהוֹטִי, כפי שמופיעות ב"כתבי שלמות החוכמה". כתבים אלה, שנפוצו בצפון ומזרח־אסיה החל מהמאות הראשונות לספירה ואילך, מבטאים אידיאל שחרור חמקמק ואף חתרני: מצד אחד נאמר כי ההתעוררות אינה מושגת באמצעות דרך כזו או אחרת, ומצד שני נאמר כי ההתעוררות אינה מושגת בלא־דרך. מצד אחד אנו עדים לערעור הפן האינסטרומנטלי, ומצד שני מודגשת חיוניותו. המוצא נעוץ בסיפא: "התעוררות היא בעצמה הדרך, והדרך היא בעצמה התעוררות." רטוריקה עמומה וחמקמקה זו, תהפוך נפוצה עם התפשטות הבודהיזם לסין קוריאא ויפן, ותגיע לאחד משיאי היצירתיים עם פריחת מסורות הזן.⁹

* * *

שלוש תמונות שחרור אלה, אשר וודאי אינן ממצות את מגוון הקולות וההדגשים הקיימים במסורת, מתארות שלוש רגישויות בסיסיות — ראשוניות — לעצם ההליכה בדרך:¹⁰ ראשית, הדרך מגויסת לקראת

9. יתכן והדיאלקטיקה המאפיינת את "כתבי שלמות החכמה" ותמונת השחרור הדינמית המזוהה עמם, היא המקור לרטוריקה התזזיתית והמאתגרת של ספרות הקוֹאֵן הענפה. על כך נכתבו מחקרים רבים. ראו במיוחד מחקר שפורסם לאחרונה: Ogawa Takashi 小川隆. *Zen shisōshi kōgi* 禅思想講義. Tokyo: Shunjusha, 2015.

10. החל מהמאות הראשונות לספירה, ספרות המהאינה מציגה ניסיונות לסיווג ומיפוי של תפיסות השחרור השונות, עם כניסת הבודהיזם לסין וטיבט. אחד מהכתבים

ועבור היעד. שנית, הדרך מקבלת את משמעותה מעצם הפסיעה בה. בעוד שהיעד נותר, השגתו כרוכה בערעור מסוים, לעיתים עמוק, על בלעדיות ההנחה שיש חובה בהשגתו. שלישית, הן הדרך והן הפסיעה – שתיהן טובות, חיוניות, ולמעשה משלימות האחת את השנייה. כפי שכתב מורה הזן דוֹגֵן, בן המאה השלוש-עשרה, בפרשנותו ל"סוטרת הלב של שלמות החוכמה הגדולה": "צורה היא ריקות; ריקות היא צורה. צורה היא צורה; ריקות היא ריקות."¹¹ יתכן והרטוריקה הקולעת לפשרו של השחרור הבודהיסטי היא דיאלקטיקה דינמית כזו.

בספר שלפנינו, מלמד המכובד פ.א. פיוטו בצורה מעמיקה את משמעויותיו של מושג מכונן וספציפי לאידיאל השחרור הבודהיסטי המוקדם – נִיבָאֵנָה. המונח, אשר פירושו המילולי נע על המנעד הסמנטי של "כיבוש", "שכחה" ו"דעיכה", זכה לתרגום שהפך רווח היום במערב: Enlightenment. הסיבה לכך היא מרכזיותו של המונח הגרמני *Aufklärung* ("הארה", "הצטללות"), שרווח בספרות עידן הנאורות וראשית הרומנטיקה. פילוסופים כמקס מילר, סיר אדווין ארנולד ואחרים, ראו במונח תרגום הולם למגוון המושגים והדימויים הקשורים בשחרור הבודהיסטי, כפי שהופיעו בפאלי וסנסקריט.

התרגום Enlightenment נשא בחובו יוקרה רבה: הוא זוהה עם כוחה ומרכזיותה של התבונה האנושית, חיוניותה של האוטנטיות וההגשמה

המרכזיים בנושא הוא "חיבור אודות עקרונות הרכב הגדול" (סינית: 大乘義章) מהמאה השישית. החיבור מגדיר כי ישנן שלוש תפיסות שחרור מרכזיות (סינית: 三覺), כהמשך ופיתוח ל- *Samdhanirmocana sūtra*, והן "שחרור-עצמי" (סינית: 自覺), "שחרורו של אחר" (סינית: 覺他) ו"שחרור שלם" הכורך עצמי-ואחר (סינית: 覺行圓滿). ראו:

Nakamura, Hajime 中村元. Tamura Yoshirō 田村芳郎, Fukunaga Mitsuji 福永光司, Kono Tooru 今野達, eds., *Iwanami Bukkyō Jiten* 岩波仏教辞典 (Tokyo: Iwanami Shoten), 537.

11. תרגומי מתוך חיבורו של דוגן, כפי שמופיע אצל:

Dōgen, Eihei 道元永平. "Makahannya haramitsu. 魔詞般若波羅蜜". Mizuno Yaoko 水野弥穂子, ed. *Shōbōgenzō 1* 正法眼藏 (Tokyo: Iwanami Bunko, 1992), 62.

העצמית, התפתחות המדע והתיעוש, עליית האינדיווידואליזם וראשית הדמוקרטיזציה, וכן עם כינון הכלכלה החופשית. כך שמעבר להיות המילה Enlightenment תרגום בעייתי מבחנה אטימולוגית, שכן בודהה הוא זה אשר "פקח עיניו" או פשוט "התעורר" (פאלי: *Buddha*), הרי שהיא "צבעה" את כתבי המסורת בגוון רומנטי, מטפיזי ואף מיסטי, שעניינו המרכזי הוא הסובייקט. ואכן, אחד ממאפייניו של הבודהיזם המערבי מראשיתו, הוא עמעום של קשת הדקויות הסמנטיות שמופיעות במקורות – דבר שגרם ליצירת עקביות רעיונית וטרמינולוגית מלאכותית במידה־רבה, אשר ניסחה מחדש אידיאלים עתיקים. קולוניאליזם אינו מתבטא רק בעוצמתו של כיבוש גיאוגרפי, כי אם גם במניפולציה אידיאולוגית בשפה ובתרגום.

הספר שלפנינו, מאת המכובד פ.א. פאיוטו, מסייע ביישור ההדורים ובהבהרת המקורות. כפי שמוסבר ומפורט לאורכו, ניבאנה אינה מקשה אחת: המונח זכה לסיווגים, רמות, חלוקות ופירושים רבים. המכובד פיוטו מלמד אותנו שכל לימוד של דרך רוחנית־דתית מצריך מוטיבציה כלשהי, אשר בלעדיה לא תיתכן הלמידה ולא תתאפשר המחויבות. המוטיבציה נובעת מרצון עמוק להרחבת הדעת ואף יותר מכך – לשינוי מהותי באישיותנו וחיינו. מוטיבציה, אם־כן, שזורה למעשה באידיאל המרכזי של המסורת; האופק אליו אנו מכוונים ושואפים להידמות לו. ואכן, האידיאל המכונן של ניבאנה, על קשת מובניו ופירושו, יכול לעורר מוטיבציה להתמדה בלימוד ובאימון, בדיוק מפני שיש בו מידת עמימות השלובה בסמכותיות הדורות.

בהחלט יתכן והשאלה "מהי ניבאנה?" כוננה את המסורת הבודהיסטית. שאלת השחרור היא מהזרזים היעילים לתפוצתן של מאות אסכולות בדורות שלאחר מותו של הבודהה ההיסטורי. במובן זה, השאלה משמשת־בעצמה כסוג של מדיטציה מתמשכת על האידיאל המכוון את ההולך בדרך. למרות שתמיד תהיה בנמצא תשובה כלשהי או אינטואיציה דקה – גם אם עמומה וחמקמקה – לשאלה "מהי ניבאנה?", הרי ששמירת השאלה חיה, פתוחה וחיונית, כחקירה יצירתית הקשובה למקום ולזמן בהם מעמקים בה פעם אחר פעם – תסייע בהימנעות

מהתקשחותן של מגמות דוגמטיות־אורתודוכסיות, המחויבות לפשר יחיד ומוחלט של שאלה כה רחבה וכה רבת־פנים.

* * *

קריאה בהסבריו של המכובד פאיוטו, מלמדת ומזכירה כיצד בחינת המושג המכונן ניבאנה משמשת קרקע פורייה לשאלות מהותיות – נדרשות וחשובות – העומדות בבסיס מחויבותנו לדרך רוחנית־דתית, תהא אשר תהא: מהו האידיאל המנחה אותנו בהליכתנו בדרך? כיצד אנו מסבירים לעצמנו את המאמץ? כיצד אנו מבינים את משמעותו של המאמץ? מה מטרתו? האם אנו נכונים לבחון גם את הבנתנו־זו באופן ביקורתי? האם אנו נכונים להתבונן בעצמנו וסביבתנו, ובאופן בו הם משתלבים (או לא) בדרך? מהם החיים הראויים לנו כעת, כאן בזמן הזה, וכיצד הדבר שזור בדרך שלקחנו על עצמנו? איזה אדם אני רוצה להיות? באיזו קהילה אני רוצה לחיות? וכיצד אידיאל הניבאנה קשור לתהיות בסיסיות אלה?

הספר שלפנינו הוא מפה מרתקת המשרטטת קוויי מתאר חשובים, שיכולים לסייע לנו להביט בראייה צלולה ומפוכחת אל אופק השאלה הנצחית – "מהי ניבאנה?". אני בטוח שהספר יועיל לרבים, ועל כולנו להודות לצוות "בודהיזם ישראל" ולמתרגמים אבי פאר ושרית שמשוני על מאמצייהם, התמדתם ונדיבותם.

איתן בולוקן
סתיו 2019

חלק ראשון

ניבאנה מהי?

כאשר מעגל הלידה מחדש (סמסארה) מגיע לקיצו, שחרור מלידה מחדש (ויוואטה, vivatta) קורה מעצמו. הכוונה אינה לעזוב את סמסארה במקום אחד על מנת להגיע לויוואטה במקום אחר: כאשר בורות, השתוקקות והיאחזות פוסקים, ניבאנה עולה מעצמה. במילים אחרות, הפסקתן של הבורות, ההשתוקקות וההיאחזות היא הניבאנה עצמה.

עבור האדם שאינו ער, בורות השתוקקות והיאחזות נוכחים בדרך כלל בהכרה. הם חוסמים חוכמה וסוללים את הדרך לזיהומים, המעוותים את תפיסות ההכרה ומכבידים עליה עם דאגות עולם והיאחזויות. כאשר בורות, השתוקקות והיאחזות פוסקים, עולה החוכמה וההכרה מתבהרת ורואה את כל הדברים, כלומר את העולם והחיים, כפי שהם ולא כפי שמאווים והשפעות סמויות גורמים לנו לראותם.

גישות, תפיסות ורגשות כלפי העולם משתנים, כמו גם אופי. דברים שמעולם לא נראו, נודעו או עלו בדמיון קודם לכן מופיעים, כיוון שההכרה הייתה עיוורת להם או טרודה מדי בדאגות אחרות. ידע ותפיסה מסוג חדש עולים. ההכרה הופכת חופשית, פתוחה וחסרת גבולות ומגיעה למצב של זוהר, שלווה ועומק שלא היו ניתנים לתפיסה בהכרה הכבולה בבורות, השתוקקות והיאחזות.

כאשר מגיעים למצב כזה, האדם יודע זאת בבהירות מתוך עצמו. כפי שנאמר בתיאור הבא של מצב הניבאנה:

”ניבאנה, המוגשמת על ידי האדם בעצמו, [היא] נצחית, פתוחה לחקירה, עליה להיות מופנמת ולהיחוות על ידי החכם, כל אחד בעצמו”.

הסיבה לכך שזה בלתי אפשרי לתפוס או לדמיין את המצב של ניבאנה עבור בני אדם שאינם ערים, היא מכיוון שבכל פעם שאנו מתמודדים עם ישות שאינה ידועה, אנו בדרך כלל אומדים וממשיגים אותה מתוך התייחסות לניסיון העבר.

אדם שמעודו לא ראה פיל או תמונה של פיל לא יהיה מסוגל לתפוס אותו בעיני רוחו. הוא עלול אף לחשוב שמי שמתאר בפניו פיל מתבדח על חשבוננו, או שדעתו השתבשה עליו. אם הדובר אומר: ”ראיתי פיל”, יכול

הדובר לפחות לשער שהפיל הינו דבר שניתן לראותו בעין. אם הדובר אומר: "הפיל הינו סוג של חיה", ההבנה של השומע שוב מתרחבת. הוא עשוי לתאר לעצמו מינים שונים של חיות, מנמלים לדינוזאורים, מדגיגונים ללווייתנים, מיתושים לנשרים.

אם הדובר ממשיך ומתאר את המאפיינים של הפיל, כמו האוזניים הגדולות, העיניים הקטנות, החטים, החדק וכו', השומע משיג תמונה מדויקת אף יותר, שיכולה להיות דומה מאוד לדבר האמיתי, או שהיא תהיה כל כך רחוקה עד כי התמונה שתתקבל תהיה כמו לקוחה מתוך סיפור פנטזיה. זאת כיוון שהוא מנסה לתפוס את החיה דרך התייחסות לניסיונות עבר. במקרה כזה, התמונה שתתקבל תהיה תלויה בחלקה במידת הדיוק של הזיכרון ביחס לתיאור שניתן ובחלקה תלויה בתפיסות שהוא עצמו הוסיף לתיאור.

מושגים כמו "ראייה", "חיה", "קרקע" ו"גדול" הינם כולם תפיסות שיש כבר לשומע, אולם אם האובייקט המתואר שונה לגמרי מכל דבר שהשומע חווה אי פעם, אין לו כל תפיסה שיוכל לבסס עליה את ההתרשמות שלו. התפיסות הישנות של השומע יכולות לשמש אותו רק על דרך השלילה (כלומר: "זה לא כמו נחש").

אם הדובר מנסה לתאר את האובייקט ביתר פירוט, בתקווה לאפשר לשומע לשלב עוד מהתפיסות הקודמות שלו, יש אפילו יותר סיכוי שילך לאיבוד, או שהשומע ימשיך לקיצוניות השנייה על ידי הפרכת התיאור כולו והאשמת הדובר בשקר.

ניבאנה הינה מצב שהוא מעבר לכל מה שאדם לא ער, המוקף בבורות השתוקקות והיאחזות, יכול לחוות. היא מושגת ברגע שננטשים אותם זיהומים. המצב הלא ער הוא כמו מסך: כשמסירים אותו השמים נחשפים.

למרות שאין לניבאנה מאפיינים שהיו מוכרים לאדם שאינו ער, זה יהיה לא נכון לומר שהיא לא קיימת.

לא ניתן להסביר את צבעי הקשת, או כל מאפיין אחר של צורה ויזואלית, לאדם עיוור מלידה. אף לא אחד מזיכרונותיו המגיעים ממגע דרך איברי חישה אחרים – מאפיינים של שמיעה כמו קול רם, דיבור רך, גבוה, נמוך, או מאפיינים של חוש הריח כמו ריחני, חריף או מסריח – לא יוכל לשמש כתיאור חזותי.

לבני אדם יש רק חמישה איברי חישה שבאמצעותם ניתן לתפוס את העולם שבחוץ. אובייקטים המתרחשים במישורים אחרים מאלה, אינם נתפסים. אפילו בתוך המישורים של חמשת החושים הזמינים לנו, הידע שלנו הוא מוגבל. לכן, בורות אנושית אינה מדיד לפיו ניתן לאמת אם הדברים קיימים או שאינם קיימים.

בתחילה, כשהבודהה ניעור ועדיין לא התחיל ללמד, הוא הרהר לעצמו, "השגתי את הדהמה הזו עם קשיים רבים. עכשיו אין זה הזמן ללמד אותה; את הדהמה הזו לא ניתן להבין בקלות על ידי אלה העטופים בחמדנות ושנאה. יצורים המוכתמים על ידי תאוה ושרויים בבורות אינם יכולים להבחין במצב זה שהולך נגד הזרם, שהינו מעודן, קשה לתפיסה, קשה להבנה, ועמוק עד מאד."

המילה "דהמה" מתייחסת כאן ל"פטיצ'ה-סמופאדה" (ההתהוות המותנית) ול"ניבאנה" (אפשר גם לומר שזה מתייחס ל"ארבעת האמיתות הנאצלות", שבעצם אומרות אותו הדבר). ואף על פי כן, למרות הקשיים, עשה הבודהה מאמצים ללמד את הדהמה.

לכן ההצהרה שניבאנה היא בלתי נתפסת לישות שאינה ערה צריכה להיחשב כאזהרה שלא לנסות להמשיג או להבין אותה בצורה רציונאלית. הגישה הנכונה היא להתייחס לעצם הדרך להגשמת ניבאנה כתרגול מעשי.

למרות שניבאנה הינה בלתי נתפסת למי שעדיין לא הגשים אותה, אפשר לחוות זאת, אם כי עם קשיים. לאחר שהסכמנו על זה, אנו יכולים לשנות

את המונח שמשמשים בו לעיתים קרובות בהתייחסות לניבאנה — “בלתי נתפסת” (או אפילו, כפי שנאמר לעיתים, “בלתי אפשרית לניסוח במלים”) — למילים של הבודהה עצמו, שאמר שהדהמה “קשה לראייה, קשה לידיעה”.

כיוון שניבאנה כה קשה לראייה ולידיעה, יהיה זה בלתי אפשרי לדמיין אותה ללא תפיסה ישירה ואין זה אפשרי להבינה ללא התנסות ישירה. אין מילים אשר יכולות לתאר אותה כראוי או תפיסות בעזרתן היא ניתנת למדידה.

* * *

הדרכים בהם ניבאנה מתוארת ניתנות לחלוקה לארבע קטגוריות עיקריות:

1. על דרך השלילה:

מוגדרת במונחים של ויתור, הסרה או הכחדת אותם תנאים שאינם טובים, מזוקקים, מועילים או שימושיים. שהינם כולם פונקציות של זרם האשליה (וואטה, vatta).

דוגמאות לתיאורים כאלה הן שניבאנה היא "הפסקת התאוה, הפסקת הכעס והפסקת האשליה", "...הפסקת הלידה", "...הפסקת ההשתוקקות", או "...סוף הדרך לסבל".

לפעמים משתמשים במילה המתארת את ההפך הגמור של מאפייני הסמסארה, כמו "הלא־מותנה" (אסנקהאטה, asankhata) "חסר הגיל" ו"האלמותי".

2. באמצעות מילים נרדפות או תיאור:

על ידי שימוש במילים שכבר התקבלו והובנו, כדי להצביע על מצב של שלמות או הטוב הגבוה ביותר.

לדוגמה, "שלוה" (סנטא, santa), "עידון" (פניטא, panita), "אמון" (סדהא, saddha), ו"ביטחון" (קהמא, khema)

3. באמצעות דימויים:

ישנה יותר נטייה להשתמש בדימויים ואנלוגיות כאשר מתארים את המאפיינים של אדם שהגיע לניבאנה מאשר לתיאור של מצב הניבאנה עצמה.

לדוגמה, ארהנט מושווה לשור המנווט עדר בקר בחציית זרם גועש ומובילו לגדה השנייה, או לאדם שחצה מרחבי מים גדולים, מלאי סכנות, והגיע בבטחה לצד השני.

אילו לא היה הלא־נולד, הלא־קיים, הלא־נוצר, הלא־מותנה, לא הייתה הימלטות בעולם הזה ממצב הלידה, קיום, היווצרות והתניה.

אך כיוון שיש לא־נולד, לא־קיים, לא־נוצר ולא־מותנה, יש מפלט מלידה, קיום, היווצרות והתניה.”

(3) “כל עוד יש הישענות, יש נפילה; כאשר אין הישענות אין נפילה; היכן שאין נפילה, ישנו שקט עמוק. היכן שיש שקט עמוק, אין תנועה.

היכן שאין תנועה אין הופעה והיעלמות, היכן שאין הופעה והיעלמות אין היווצרות והכחדה, היכן שאין היווצרות והכחדה אין העולם הזה, אין עולם אחר, ואין בין לבין: זה המקום שבו הסבל נפסק.”

(4) “המצב אותו ניתן לדעת אך לא ניתן לראות, שהינו חסר גבולות, קורן כולו, אשר המוצקות של יסוד האדמה לא יכולה להכילו, הרטיבות של יסוד המים לא יכולה להכילו, החום של יסוד האש לא יכול להכילו, התנועה של יסוד האוויר לא יכולה להכילו, החיים של היצורים לא יכולים להכילו, הנשגבות של היצורים השמימיים לא יכולה להכילו, העוצמה של אדון היצורים (פראצ'אבודי, prachabodi) לא יכולה להכילו, הגדולה של ברהמה לא יכולה להכילו, הזוהר של היצורים הזוהרים לא יכול להכילו, היציבות של ישויות הסאבהאקינהאברהמה, (subhakinhabrahma) לא יכולה להכילו, השפע של ישויות הווהאפהאלה (vehapphala) ברהמה לא יוכל להכילו, ידיעת הכל של אלוהים לא תוכל להכילו, ואשר כל הדברים כולם לא יוכלו להכילו.”

(5) “המצב אותו ניתן לדעת אך לא ניתן לראותו באמצעות העין (אנידסנה, anidassana), שהוא חסר גבולות, שניתן להיכנס אליו מכל זווית (סאבאטופאבהא, sabbatopabha): בו לאדמה, מים, רוח ואש אין כל דריסת רגל; בו אין ארוך או קצר, גדול או

קטן, יפה או מכוער. בו שם וצורה פוסקים מבלי להותיר כל זכר.
כאשר ההכרה פוסקת, שם וצורה פוסקים.”

* * *

קטעים אלה העוסקים בניבאנה גרמו לפולמוס, בעיקר בשל חוסר האפשרות להמשיג את מה שלא ניתן להמשגה. היו גם דעות שונות על התרגום של מילות מפתח בפאלי. לדוגמה, המילה “איטנה, *ayatana*” בקטע הראשון פורשה על ידי כמה מלומדים כ”מקום” והם ממשיכים ומפרשים את ניבאנה כמקום או אתר. יש שאמרו שזה מתייחס לממד אחר.

המילה “**ויניאנה**” (שמופיעה בטקסט המקורי בפאלי. המתרגמים) בקטעים הראשון והחמישי פורשה על ידי כמה מלומדים כ”**הכרה**” – כמו ב”הכרת־עין”, “הכרת־אוזן” וכו’, כך שהם פירשו את ניבאנה כסוג של הכרה שלא ניתן לראותה באמצעות העין. אולם בפרשנויות מוסבר שהמילה ויניאנה בהתייחס לניבאנה פירושה “**זה שניתן לדעת אותו**”.

בקטע החמישי המילה ויניאנה מופיעה פעמיים. בפעם הראשונה שהיא מופיעה היא מתייחסת לניבאנה, בעוד שבפעם השנייה שהיא מופיעה, במשפט “כאשר ויניאנה פוסקת...” היא מתייחסת לויניאנה שהיא (החוליה השלישית של ההתהוות המותנית) “**הכרה**” המהווה תנאי לעליית (החוליה הרביעית) “**שם וצורה**” בהתהוות המותנית (פטיצ’ה־סמופאדה)

אחת המילים החשובות ביותר לתאר את מצב הניבאנה היא “**אסנקהאטה**”, הלא־מותנה, זה אשר אינו נולד מתנאים וסיבות. יש חוקרים שציינו שניבאנה חייבת לנבוע מסיבה כל שהיא כיוון שהיא תוצאה של תרגול הדרך.

הספק הזה יכול להיפתר בקלות על ידי האנלוגיה הבאה: אם נשווה את תרגול הדרך לנסיעה לעיר מסוימת, נאמר צ’אנג מאי, אפשר לראות כי

בעוד שצ'אנג מאי היא מטרת הנסיעה, היא אינה התוצאה של הנסיעה או הדרך.

בלי קשר לקיום הכביש או הנסיעה, צ'אנג מאי עדיין קיימת. הכביש והמסע הם פשוט תנאים להגיע לצ'ונג מאי, הם אינם הסיבה לקיום שלה. באופן זה, הדרך והתרגול של הדרך הם תנאים להשגת ניבאנה אך הם אינם הסיבה לניבאנה.

הבודהה אמר שהשגת ניבאנה והרמות הגבוהות של הדהמה באמת יכולות להתרחש והן מתרחשות רק כאשר ה"עין של החוכמה" נפתחה:

"שמע, איש צעיר, זה כמו אדם עיוור מלידה. הוא לא רואה צורות של שחור, לבן, ירוק, צהוב, אדום או ורוד; הוא לא רואה צורות חלקות ומחוספסות; הוא לא רואה את הכוכבים, את הירח או את השמש.

נניח שהוא היה אומר, 'צורות של לבן ושחור אינן קיימות ואין אנשים שרואים צורות של לבן ושחור; צורות ירוקות אינן קיימות ואיש אינו רואה צורות ירוקות; ...הירח והשמש אינם קיימים ואיש אינו רואה את הירח ואת השמש. כיוון שאני לא רואה את הדברים האלה, הם אינם קיימים...'. האם דיבור בדרך זו יהיה נכון?

איש צעיר: "לא, לא נכון".

הבודהה: "זה אותו דבר. הברהמין אופאקהארסטי אופמאנא, מנהיג יער סובהגא, הינו עיוור, בלי עיניים. זה בלתי אפשרי שהוא יראה או ישיג את הידע והראייה המיוחדים הללו שהם בריהשגה רק לבעלי יכולות על-אנושיות."

* * *

כל עוד לא חווינו ניבאנה בעצמנו, המושגים שלנו על זה דומים מאוד לחוויה של העיוורים בסיפור של העיוורים והפיל:

”מלך בסוּוטהי העתיקה הורה ליועציו לכנס את כל הגברים העיוורים מלידה שגרו באותה העת בעיר. ואז הביא לפניהם פיל, ואמר לגברים העיוורים ללמוד אותו ולדעת עליו כמה שיותר. היועץ נתן לקבוצה אחת של גברים עיוורים לחקור את ראשו של הפיל, ואמר להם, ‘פיל הוא כזה’. ואז הראה לקבוצה אחרת את האוזניים של הפיל, ואמר, ‘פיל הוא כזה’. לקבוצות אחרות הוא נתן לגעת בחטים של הפיל, בחדק, בגוף, רגליים, זנב, וקצה הזנב, כשהוא אומר לכל אחד ‘פיל הוא כזה’.

כאשר כולם נגעו בפיל, היועץ אמר להוד מלכותו, ‘הגברים העיוורים התוודעו כולם לפיל’. הלך המלך אל האזור שבו התכנסו העיוורים ושאל, ‘האם ראיתם כולכם את הפיל?’ הגברים העיוורים השיבו כולם שכן. והמלך המשיך וביקש מכולם לומר לו מהו פיל.

אז העיוורים שנגעו בראשו של הפיל אמרו שפיל הוא כמו כד; אלה שנגעו באוזני הפיל אמרו שפיל הוא כמו סלסלת ניפו; אלה שנגעו בחטים אמרו שפיל הוא כמו מוט מחרשה; אלה שנגעו בחדק של הפיל אמרו שפיל הוא כמו ידית מחרשה; אלה שנגעו בגופו של הפיל אמרו שפיל הוא כמו חנות אורז; אלה שנגעו ברגלי הפיל אמרו שפיל הוא עמוד; אלה שנגעו בגבו של הפיל אמרו שפיל הוא כמו ערמת טיט; אלה שנגעו בזנבו של הפיל אמרו שפיל הוא כמו עלי; אלה שנגעו בקצה הזנב של הפיל אמרו שפיל הוא כמו מטאטא.

בסופו של דבר הגברים העיוורים נכנסו לויכוח סוער על מה הוא פיל באמת, להנאתו הרבה של המלך.

לאחר שסיפר את הסיפור, הבודהה הצהיר:

”כך נופלים הנוודים והקבצנים לתוך תיאוריות והשקפות. מי שרואה רק חלק של האמת בהכרח מגיע לכדי ויכוח.”

חלק שני

זה שמגשים ניבאנה

מכיוון שהבודהיזם מדגיש יישום מעשי והתנסות ישירה, הוא לא מעודד ספקולציה על דברים שצריכים להיחוות באופן ישיר למעט על מנת לאפשר את ההגשמה שלהם.

לכן, כאשר מדובר בנושא של ניבאנה, מועיל יותר ללמוד את המאפיינים של זה שמגשים ניבאנה ואת היתרונות מכך, מאשר לנסות לתאר את המצב של הניבאנה עצמה.

על המצב של אלה שהגשימו ניבאנה ניתן ללמוד מתוך השמות והמונחים שמשמשים בהם כאשר מתייחסים אליהם, כמו:

- "ראוי, רחוק מזיהומים" (ארהנט, arahant)
- "כובש השטפים" (קהלנאסאווא, khlnasava)
- "זה שסיים את האימון" (אסאקה, א asekha)
- "זה ששחרר מכל הכבלים בעולם הזה" (פאריקהינאבה-וואסארהיוג'נה, parikkhinabhavasarahyojana)
- "זה שסיים את החיים הגבוהים" (וויסיטאוואנטה או וויסיטאברהמאצ'ארייה, vusitavanta or vusitabrahmacariya)
- "עשה את אשר היה לעשות" (קאטקאראנייה, atakaraniya)
- "הניח את הנטל" (אוהיטאבהרה, ohitabhara)
- "הגשים את הפוטנציאל הגבוה ביותר שלו" (אנופאטאסאדאטהא, anuppattasadattha)
- "משוחרר דרך ידיעה נכונה" (סמאדאנאווימוטה, sammadan- navimutta)
- "הגשים, הגיע לשלמות" (קוואל או קבאלי, kevall or kevali)
- "ישות נעלה" (אוטאמה פוריסה, purisa uttama)
- "ישות גדולה" (מהאפוריסה, mahapurisa)
- "שופע מיומנויות" (sampannakusala) סאמפאנאקוסאלה)
- "בעל היכולת המיומנת ביותר" (פאראמאקוסלה, paramakusala)
- "ברהמין אמיתי" (שהשיל מעליו איכויות לא מיומנות)
- באמת "ראוי למנחות" (דאקהינייא, dakkhineyya)

- "שלוו" לחלוטין (סאמאנה, samana),
- "מטוהר" לחלוטין (מהאטאקה, mhataka),
- "הגיע באמת לסיום הלימוד" (ודאגו, vedagu)
- "אצילי באמת" (ארייא, ariya)

בחינת המונחים הללו כרוכה בלימוד האיכויות הנזכרות בהגשמה של הניבאנה, כמו:

- שלושת "המזהמים" (אסאווה, asava)
- שלושת "התרגולים" (סיקהא, sikkha)
- עשרת "האיכויות של מי שהשלים את האימון" (אסקהאדהאמה, asekhadhamma)
- עשרת "הכבלים" (סמיוג'נה, samyojana)
- (או) "הדרך" האצילה בעלת שמונת האיברים" (מגה, magga).

אבל אני לא אכנס כאן לפרטים עליהם. במקום זאת, ברצוני להציג סיכום של המאפיינים של אדם ער בשלושה תחומים:

- מצב החוכמה
- מצב ההכרה
- וסגנון החיים (בעקבות שלושת האימונים הגבוהים: מוסר, ריכוז וחוכמה).

האיכויות של אדם ער

1. יכולת אינטלקטואלית (פניא, panna, חוכמה משחררת)

המאפיין החשוב והיסודי ביותר של היכולת האינטלקטואלית של מי שהגשים ניבאנה היא היכולת לראות את כל הדברים כפי שהם באמת מהרגע הראשון של עליית המודעות (כלומר, כשהעין תופסת צורות, האוזן תופסת צלילים וכו'), באמצעות הכרה שאינה מושפעת מהתנועה של השתוקקות ודחייה (אוהב, לא אוהב), וחופשית מההיאחזויות, הבלבול, והטראומה של החוויה חושית.

האדם שאינו ער (פוטוג'אנה, puthujjana) נוטה לדבוק בהיבטים מסוימים של החוויה החושית ולהרבות במחשבות עליהם. כאשר זה קורה, ידע הופך מעוות. דברים נראים דרך זיהומים ולא כפי שהם באמת.

אירוע המתואר במילות שבח על ידי אדם שנהנה ממנו עשוי ליצור רושם חיובי, בעוד שאותו אירוע בדיוק, המתואר ללא התוספת של ההעדפה האישית, יראה אולי לא נעים.

אותה פיסת אינפורמציה בדיוק עשויה להיראות חיובית כאשר היא מועברת על ידי אדם שאנו אוהבים, אבל שלילית כאשר היא מועברת על ידי אדם שאנחנו לא אוהבים.

ברמה עמוקה יותר, החוכמה של האדם הער היא ידיעת טבעם האמיתי של התנאים והנסיבות כבלתי קבועים, גורמי מצוקה וחסרי עצמי. האדם הער מכיר את טבעם האמיתי של הדברים המוסכמים. הוא אינו מהופנט על ידי המראה החיצוני של הדברים ורואה את כל ההיבטים של האמת, לא רק אחד מהם.

נוכחותו של ידע כזה (ביחס לטבעם האמיתי של הדברים) סותרת את חוסר ההבנה שהבודהיזם הוא דת פסימית. הגשמת הלימוד של הבודהה היא הידיעה שחמשת הקהנדהה (המצרפים) אינם נעימים לחלוטין או כואבים לחלוטין.

אולם:

”ההשתוקקות החושית המפתה את התודעה עולה מתוך החשיבה שלנו עצמנו; החוויות המגוונות שעולות מתוך מגע החושים עם העולם אינן לכשעצמן פיתוי חושי (קאמה, kama)... הן פשוט נוצרות כפי שהן בעולם. לכן, האמיצים מסירים רק את ההיאחזות באותם הדברים, שבתודעה.”

כדי להיות ער, יש להבין תחילה את **העונג** שבאובייקטים החושיים (אסאדה, assada), **המכשול** שבהם (אדינווה, adinava) **והשחרור** (ניסרנה, nissarana) מהם. כלומר, יש לראות את ההיבטים הטובים של הדברים האלה כפי שהם, ההיבטים הרעים כפי שהם, ואת הדרך ללכת אל מעבר להם.

הדרך לוותר על השתוקקות חושית ועל היאחזות בעולם היא על ידי ראיית הדרך לשחרור מהם (ניסרנה) והתמרתו לסוג של אושר מעודן יותר, שהינו משוחרר מן השניים; הן מההיבטים הטובים והן מההיבטים הרעים של העונג החושי.

ידיעת האמת של המוסכמות, כוללת הבנה של אותן מוסכמות הנוגעות לדיבור, וידע כיצד להשתמש בדיבור מבלי להיאחז במושגים:

”נזיר שהוא ארנהט, מכחיד השטפים... יכול לומר 'אני אומר את זה', 'הוא אמר לי את זה', אבל הוא חכם, הוא מכיר את דרכי העולם ורק מדבר על פי המוסכמות.”

”אלה הן תפיסות עולם, דרכים ארציות, דיבור של העולם, מוסכמות של העולם, שהטטהגטה (אחד הכינויים של הבודהה. המתרגמים) משתמש בהן אך אינו נאחז בהן.”

כאשר חוכמה מתעוררת, כל הדברים נראים כשהם מתפקדים בהתאם לתנאים ולנסיבות. החיים והעולם נראים כפי שהם באמת. יש גישה נכונה אליהם.

היקשרות לדעות, תיאוריות מטאפיזיות או ספקות לגבי שאלות שלא ניתן לענות עליהם (אביאקטאפנה, abyakatanpanha), כגון האם העולם סופי או אינסופי, נעלמים באופן אוטומטי, כפי שנאמר בקטעים הבאים:

”נזירים, עם ההכחדה המוחלטת, ללא שיור של בורות, מחלוקת, עקשנות, בלבול לגבי השקפה כזו או אחרת כמו – מהו הגוף? למי שייך הגוף? הגוף הוא דבר אחד, הבעלים שלו דבר אחר; הגוף ועקרון החיים הם אחד ואותו דבר; הגוף הוא דבר אחד, עקרון החיים דבר אחר – כל אותן מחלוקות והשקפות נעלמות לגמרי...”

כשנשאל, ”מה הסיבה והתנאי לכך שתלמיד אציל ומלומד אינו מטיל ספק באותם דברים שהמכובד לא לימד?” ענה הבודהה:

”מאחר והשקפות נעלמו, אין יותר ספקות בליבו של אותו תלמיד, נאצל ומלומד לגבי הדברים שלא לימדתי... הישות הלא מלומדת, הלא ערה, אינה יודעת את האמת על השקפות, את הגורם להשקפות, את ההפסקה של השקפות, ואת הדרך המובילה להפסקה של השקפות, וכך מתעצמות השקפותיה. היא אינה נמלטת מלידה, הזדקנות ומוות, צער, קינה, כאב, יגון וייאוש”.

מאפיין נוסף של החוכמה אצל מי שרואה את המציאות נכוחה, הוא שאינו צריך יותר להאמין בדבר. אמונה אינה נחוצה עוד. בפאלי איכות זו נקראת **אסדהא** (assaddha) – **היעדר אמונה**. אין הכוונה להיעדר אמונה במובן היומיומי, שעשוי להיות מבוסס על חוסר בידע, בניסיון או בהשראה או שהיבו רק עקשנות.

היעדר האמונה של הארהנט נובע מהתנסות ישירה שלו באמת, כך שהאמונה הופכת מיותרת. אין עוד צורך להאמין במילים או בידע של אחרים. כאשר אדם יודע מתוך עצמו, מה צורך לו להאמין לאחרים?

”בנוגע לכך, אני לא מאמין רק מפני שהמכובד אמר את זה... אלא מפני שאני יודע זאת לעצמי, אני רואה בעצמי, אני מבין בעצמי, ואני חוויתי מתוך עצמי. אז אין לי ספקות, ואין לי פקפוקים.”

2. מצב נפשי

המאפיין החשוב ביותר של התודעה של אדם ער הוא **חופש**, שחרור, או היכולת ללכת מעבר. החופש שלו נובע מחוכמה: כאשר התודעה רואה תנאים וסיבות כפי שהם באמת, היא משוחררת משליטת הזיהומים.

הגעה אל המצב הזה מתוארת בכתובים כך:

”התודעה שטופחה על ידי חוכמה משוחררת מהשטפים.”

כשהתודעה כבר אינה בשליטת הזיהומים, היא אינה מוכנעת על ידי שום תבנית מנטלית שהיא. אותן תבניות מנטליות שנאמר עליהן שהן בסיס לתאוה, כעס, ואשליה, אינן משפיעות על התודעה כיוון שאין בתוכה יותר תאוה, כעס או אשליה.

התוצאה של היעדר תאוה, סלידה ואשליה היא היעדר פחד או הססנות. לא רק שאין עוד שום מניע לביצוע חוזר ונשנה של פעולות רעות, יש ערובה לכוננות הטובות במהותן של התודעה.

האדם (במצב זה) הוא אדון למצבי הרוח שלו (אראמאנא, arammana), החושים שלו מאומנים: כאשר מראות, צלילים או רשמי חושים אחרים נרשמים בהכרה ונתפסים כנעימים, לא נעימים או ניטרליים, יש לו יכולת לשלוט על התפיסות שלו, לראות דברים דוחים (פטיקולא, patikula) כלא דוחים, ולראות דברים יפים כלא יפים, או שיכול הוא להיפטר לחלוטין מעצם התפיסה של יפה או דוחה ולשכון במצב של תודעה קשובה ושלווה.

זהו מצב של שליטה על ידי תשומת לב, של היות מאומן היטב, של השגת הניצחון הגדול ביותר, של היות בעל הכרה יציבה ולא מתנדנדת לנוכח תחושות נעימות ולא נעימות, כמו הר סלעי העומד איתן אפילו

ברוח החזקה ביותר, או כמו האדמה הגדולה, התומכת בכל דבר ללא סלידה, ללא קשר לכל מה שהושלך עליה, יהיה זה דבר נקי או מלוכלך.

היבט נוסף של התודעה המשוחררת הוא **אי־היאחזות**. האנלוגיה השכיחה היא זו של עלה לוטוס, שאינו נקשר למים, או של פרח לוטוס שמכה שורשים בבוץ בעוד שהוא עצמו נקי וטהור. אי־היאחזות במובן זה היא ביחס לחושים, לטוב ורע, ולמושאי החושים הגורמים להשתוקקות לעתיד,

כפי שנאמר בכתובים:

”אלה שהגיעו לדהמה (Dhamma) אינם מתרפקים על מה שעבר ואינם משתוקקים אל מה שעתיד לבוא. הם חיים בתשומת לב בהווה, לכן הם קורנים.

אלה שחלשים בחוכמה נכספים לדברים שעדיין לא הגיעו ומתרפקים על דברים שעברו, לכן הם כחושים, כמו קני סוף שנעקרו והושארו בשמש”.

בדרשה על יום נשגב (Bhaddekaratta Sutta) יש אמירה מאוד דומה:

”אל תתרפקו על העבר, ואל תערגו לעתיד. העבר כבר חלף והעתיד עדיין לא הגיע.”

מה שראוי לציין כאן הוא ש”שהתרפקות על העבר” ו”ערגה לעתיד” בסוטה מתייחסים לאיכויות רגשיות. אין פירושו של דבר שארנהט אינו בוחן את העתיד בצורה חוכמה או מפיק לקחים מן העבר. להיפך, משום שתודעת הארנהט חופשיה מהיאחזות בעבר ובעתיד, הוא מסוגל באמת להפיק מהם ידע.

יש תיאורים נוספים של התנהגות הארנהט ביחס לעבר ולעתיד אשר מדגישים איכויות של חוכמה או הבחנה, כגון ידע של היזכרות בתקופות חיים קודמים (פובניוואסאנוסטיניאנה, pubbenivasanusatinana), ידע על היעד העתידי של היצורים (קוטופטאניאנה, cutuppatanana),

תובנה אל תוך העבר (אטיטנסניאנה, atitansanana), ותובנה לתוך העתיד (אנאגאטנסניאנה, anagatansanana), ואת הנטייה של הארנהט לפעול לתועלתם של הדורות הבאים, כפי שיתואר בהמשך.

חלק מן המצבים המנטליים של ישויות ערות עשויים להיראות בלתי רצויים עבור ישויות לא ערות. אחד מאלה הוא זה הידוע בפאלי כ- **ניראסה** (nirasa), אשר בתרגום גס פירושו "**היעדר תקווה**". אולם, היעדר התקווה של מי שהגשים ניבאנה הוא בעל איכות הרבה יותר עמוקה מכפי שאנשים רגילים יכולים להעלות על הדעת.

בדרך כלל, אנשים חיים עם תקווה, ותקווה זו מבוססת על רצון: הם רוצים דברים מסוימים, ולכן יש להם את התקווה להשיג אותם. תקווה היא אחד הכוחות המניעים את חייהם. מי שהתקוות שלו מסוכלות או שוויתר על התקווה כיוון שאין עוד סיכוי להגשים אותה נחשב ליצור חסר מזל, לסובל.

הארהנט דומה לו בכך שאין לו שום תקווה (הוא "**חסר תקווה**"), אבל המקרה שלו שונה. היעדר התקווה של מי שמגשים ניבאנה נובע מהעדר כל רצונות שיתמכו בה. אין עוד רצון לשום דבר, אין עוד תשוקה להשיג או להיות משהו, לא נותר דבר לקוות לו. כאשר אין עוד שום דבר לקוות לו, אין יותר צורך בתקווה.

הארהנטים נמצאים מעבר לשני הקצוות הללו; הן מעבר להגשמת התקווה והן מעבר לייאוש שכל כך אופייני לאדם הלא ער. והם שלמים ומסופקים בתוך עצמם. הם מעבר לתקווה וסיפוק משאלות משום שיש להם אושר בכל רגע ורגע, ולכן אין זה אפשרי עבורם להתאכזב או לחוות חוסר תקווה או ייאוש. (ראוי להשוות זאת לאיכות של אסדהא, **היעדר האמונה**, שהיא אחת האיכויות הקשורות לחוכמה).

ישנן איכויות מנטליות רבות אחרות, כמו:

– "חופש מדאגה", (אקינצ'אנה, akincana),

– "חופש מחוסר מנוחה, עצבנות, בלבול, דיכאון, פחד וסכנה"

- "שלווה" (סאנטה, santa),
- "שביעות רצון, שחרור מצער" (אסוקא, asoka)
- "טוהר לב, חופש מזיהומים" (ויראג'ה, viraja)
- "בטיחות וביטחון" (קהמה, khema)
- בהירות, קור רוח" (סיטיבהוטה, sitibhuta ניבוטה, nibuta)
- "סיפוק" (סאנטוטה, santuttha)
- "הגשמה" (ניצ'אטה, niccata)
- "נינוחות בכל המצבים"

* * *

בטיפיטקה ("שלושת הסלים" – שלושת האוספים של הקאנון הבודהיסטי המוקדם) נאמר על ניבאנה שהיא סוג של אושר, ומי שהגשים ניבאנה נאמר עליו שהגיע לאושר.

יש גם הצהרות רבות שנרשמו על ידי אלה שהגשימו ניבאנה המעידות על אושרם, כמו למשל:

- "ניבאנה היא האושר הגבוה ביותר"
- "אלה שמגשימים ניבאנה תמיד ישנים בשלווה"
- ו"אין לנו דאגות, לכן אנחנו מאושרים".

כמו כן, נאמר שעל כל המתרגלים את הדהאמה לראות ניבאנה כסוג של אושר על מנת שהתרגול שלהם יהיה מכון כראוי:

"נזירים, אין זה אפשרי עבור נזיר שרואה ניבאנה כסבל, שמחשבותיו תהיינה מכוונות לראיית המציאות כפי שהיא (אנולומיקאקהנטי).

אין זה אפשרי עבור נזיר שמחשבותיו אינן מכוונות לראיית המציאות כפי שהיא, להתקדם לתפיסה ברורה של מה נכון ומה לא נכון (סמאטיניאמה, sammattiniyama) אין זה אפשרי עבור נזיר שלא התקדם לתפיסה ברורה של מה נכון ומה לא נכון, להגשים את הפרי של "הנכנס לזרם", "חוזר פעם אחת", "שאינו חוזר" או ארהנט".

אף כי להגשים ניבאנה פירושו להגיע לאושר, הארהנט אינו נקשר לאושר מכל סוג שהוא, כולל האושר של ניבאנה. כשהוא נעשה מודע לאובייקטים חושיים חיצוניים, דרך העין, האוזן או האף, למשל, הארהנט חווה את ההרגשה (ודנא, vedana) התלויה באותו אובייקט חושי, תהא זו הרגשה נעימה, לא נעימה או ניטרלית, בדיוק כפי שאנשים רגילים חווים. אולם החוויה שלו שונה בכך שהיא אינה כבולה על ידי זיהומים.

הוא אינו מתמכר או נקשר לרגשות, לכן אין בו מה שמוביל להתעוררותה של השתוקקות. אומרים שהוא חווה רגשות ברמה אחת בלבד, בגוף, אולם לא בתודעה. כיוון שרגשות אינם מובילים לעוררות בתודעה, אומרים עליו שהוא שווה־נפש.

החוויה של הרגש על ידי הארהנט היא מסוג שאינו מטפח **נטיות חבויות** (אנוסייה, anussaya), שלא כמו הישות הלא ערה המטפחת את הנטייה החבויה של **תאוה** (ראגה, raga) המותנית ברגשות נעימים, של **סלידה** (פאטיגא, patigha) המותנית ברגשות לא נעימים ושל **בורות** (אוויג'א, avijja) המותנית ברגשות ניטריים. אלה מגבירים את ההרגל והכוח של הזיהומים.

זה בלתי אפשרי שאושר חיצוני וסבל ישפיעו על תחושת הרוגע הפנימי בתודעת הארהנט. אושרו בלתי תלוי בתנאים חיצוניים. נאמר עליו שהוא "עולה על נירמיסאסוקהא" (niramisasukha) "שהוא עולה על האושר שאינו תלוי באובייקטים" (שעבור האדם הרגיל הוא האושר של ג'אהנה).

כיוון שהאושר שלו אינו תלוי בתנאים חיצוניים, ההפכפכות הטבעית של התופעות אינה גורמת לו לסבל. אין זה משנה כיצד ישתנו ששת

מושאי החושים (צורה, צליל, ריח, מגע ואובייקטים מנטליים), האושר של הארהנט אינו מושפע. אין זה משנה כמה ישתנו חמשת המיצרפים (קהנדהה), הוא אינו נכנס למצוקה.

* * *

האמון המוחלט שלו בכך שטבע התנאים הוא להשתנות מאפשר לו לחיות בשלום, חופשי מסערות ובלבול. הוא תמיד נינוח, וזוהי אחת המשמעויות של ההצהרה "להיות מקלט לעצמך" או "תהא הדהמה למקלט".

מילה חשובה אחת לתיאור המצב של התודעה הערה, המשלבת הרבה מן המאפיינים שכבר הוזכרו, היא ארוגיה (arogia) — "נעדר חולי", או "בעל בריאות טובה". ארוגיה היא שם נרדף לניבאנה.

הכוונה ב"היעדר מחלה" הוא היעדר מחלה מנטלית, או היות בעל בריאות מנטלית טובה: "הרהר לעצמך כך: 'למרות שהגוף שלי עלול להיות חולה ורעוע, התודעה שלי לא תהייה חולה ורעועה'".

הבודהה דיבר גם על שני סוגי מחלה, פיזית ומנטלית:

"ישויות אשר יכולות לטעון שהן חיו ללא מחלה מנטלית אפילו לרגע אחד הן נדירות, חוץ מאלו המנצחים את השטפים".

המשפט מצביע על כך שרק לארהנט יש בריאות מנטלית מושלמת.

תיאור המצב של מי שהגשים ניבאנה כמי שזכה לבריאות נפשית מושלמת הוא דרך אחת להציג את הערך של ניבאנה בפני בעלי תודעה לא ערה.

אנשים עשויים לתהות כיצד יכול יצור ער להיות מאושר כאשר אין בו אותם רצונות וערכים היקרים לרוב האנשים. אבל היעדר מחלה, או בריאות טובה וכוח, הוא מצב שאנשים יכולים להעריך בקלות. זה הרבה

יותר טוב מאשר להיות חולה או לסבול ממחלה כרונית הגורמת כאב ואי נוחות שאפשר להקל עליה באופן זמני בלבד באמצעות תרופות.

ככל שהסימפטומים של המחלה חמורים יותר, כך עולה תחושת אושר אינטנסיבית יותר כאשר מגיעה הקלה והסימפטומים מתפוגגים. לעומתו ("היעדר מחלה"), הינו אושר שאינו נחשב בדרך כלל ל"אושר", אבל הוא פשוט סוג של נינוחות ובטחון או שלמות פנימית, הידועים כ"בריאות טובה".

זה כשלעצמו (אותו "היעדר מחלה") שולל את אותו סוג של אושר אינטנסיבי יותר הנובע מהקלה (בלבד) של רגשות לא נעימים חזקים המופיעים כשהמחלה רק נרפאת או שוככת זמנית. זהו "סוג" האושר של מי שמגיע לניבאנה.

האושר הנובע מן ההקלה הזמנית בסימפטומים של מחלה כרונית ניתן להשוואה לאושר שמבקשות לעצמן ישויות לא ערות. כמו אדם עם אקזמה, שגופו מכוסה בפצעים מגרדים. חיידיקים אוכלים כל הזמן את פצעיו והוא נאלץ כל הזמן לגרד אותם או להתחמם קרוב למדורה. ככל שהוא מגרד ושורף את פצעיו, כך הם נעשים מזוהמים יותר. ההנאה שהוא משיג בעשותו זאת היא מכך שיש לו פצעים לגרד.

מאוחר יותר, רופא מיומן עשוי לבוא ולתת לו תרופות ולרפא את המחלה. לאחר מכן הוא הופך בריא (ארוגא, aroga), מאושר (סוקהי, sukhi), חופשי (סרי, seri), חזק (סייאנוואסי, sayanvasi) ועצמאי (ינקאמאנגאמה, yenakamangama). הגירוד וההתחממות ליד המדורה שבעבר העניקו לו כל כך הרבה הנאה כבר לא נראים לו נעימים כלל. למעשה, אם הוא היה ממשיך לעשות את הדברים האלה אחרי שהמחלה שככה, הם היו גורמים לו כאב, לא הנאה. אולם, בעת שהייתה לו עדיין אקזמה הוא לא היה רואה זאת כך.

זוהי אנלוגיה טובה לאדם הלא ער, אשר עם תודעה מלאה בזיהומים, נאלץ לחפש אחר אושר על ידי השגת עונג עבור חושיו. הוא משיג הנאה מכך שהוא מספק את הרצונות שלו. ההנאה היחידה בחייו היא מה

שהוא מקבל על ידי עירור (חוזר ונשנה) של תשוקותיו ואז מציאת משהו שישקיט אותן מעת לעת.

עבור מי שהגיע לניבאנה, "החיידיק" של תשוקה, שגורם לאי שקט הזה, אינו נוכח יותר. הוא משוחרר ובלתי תלוי, ואינו רואה עוד שום אושר במעשים שנהג לעשות על מנת להשקיט תסיסה של זיהומים.

לאדם לא ער יש גירוד, ואושרו טמון בכך שיגרד אותו. ככל שזה מגרד, כך הוא מגרד יותר; ככל שהוא מגרד יותר זה מגרד יותר. ככל שזה מגרד יותר, הוא מרגיש יותר הקלה כאשר הוא מגרד, וככל שזה יותר מגרד כך הוא יכול לגרד יותר.

כך נוטה האדם הלא ער לנסות כל הזמן להגביר את עוצמת האושר על ידי חיפוש שאינו נגמר אחר עוד גירוי של ה"גירוד". זה שהשתחרר הוא כמו אדם שנרפא מן הגירוד, שגופו בריא. יש לו את האושר שאינו צריך לגרד.

הוא עלול, עם זאת, להיות מושא לביקורת על ידי אחרים, לא ערים, על כך שאיבד את ההנאה מגירוד.

הגשמת מצב של ארהנטיות (arahantship) מובילה גם לשינוי במצב המנטלי ובהשקפת העולם. רוב האנשים יכולים לראות בקלות את השינוי שנוצר בעקבות התפתחות מנטלית, כאשר משווים גדילה של ילד והפיכתו לאדם מבוגר: הצעצועים אותם אהב והוקיר כשהיה ילד מאבדים מחשיבותם כאשר הוא מתבגר. הם מפסיקים לרגש או לעורר עניין.

לאדם בוגר, יתכן ודברים מסוימים שהילד מעריך יראו מגוחכים והמשחקים שלו חסרי משמעות. באופן דומה, מי שהגשים ניבאנה, הגיע לשלב התפתחותי גבוה יותר מאשר האדם הרגיל. יחסו אל העולם ואל החיים, אל הדברים המוערכים והיקרים לאדם הלא ער, משתנה.

3. התנהגות ואורח חיים

לא נאמר הרבה בכתבים על **התנהגות**, או **סילה** (מוסר), של הארהנט. ייתכן שהסיבה לכך היא העובדה שהמוסר שלו נחשב לכזה שהגיע לשלמות כבר ברמה הראשונה של 'אדם נאצל' – זה 'שנכנס לזרם'. ההגשמה האינטלקטואלית והמנטלית של מי שהגשים ניבאנה היא כזו שכל הונאה וחוסר מוסריות נעלמים מאליהם. עם זאת, אנו עשויים לתמוה "כיצד הארהנט חי ופועל?"

ראשית, נאמר על הארהנט שהוא כיבה או סיים לייצר **קאמה** (פאלי. בסנסקריט – קרמה). מבחינה טכנית, הפעולות שלו אינן נקראות מעשים (קאמה), אלא תפקודים או פונקציות (קיריה, kiriya).

"לכבות קאמה" פירושו שהפעולות שלו אינן נעשות מתוך בורות, תשוקה או היאחזות, אלא מתוך תודעה משוחררת וחוכמה. הוא מוותר על פעולות הנעשות בחוסר ערות ועושה פעולות מתוך ערות. במילים אחרות, הוא מוותר על פעולות שנעשות מתוך היאחזות בהשקפה אודות העצמי ואינטרסים אנוכיים.

אין לו עוד רצונות אישיים, גדולים או מעודנים, עליהם יוכל לדבר, אפילו לא גאווה דקה במעשיו האישיים או במעלותיו. הוא עושה דברים למען המטרה והתוצאה הישירה שלהם. לכן נאמר על מעשיו שהם מעבר לקאמה.

קאמה רעה לא תיתכן אצל ארהנט כיוון שהגורמים לה הוסרו עם ההכחדה של חמדנות, סלידה ואשליה.

לכל היצורים צריך שיהיה מניע לפעולות שלהם, והחשוב שבהם הוא **רצון** או **השתוקקות** (טנהא). נאמר שעם ההגשמה של ניבאנה, מסיימים עם טנהא. אם אכן כך, כיצד הארהנט עושה משהו? אם טנהא היתה המניע היחיד לפעולה, הארהנט לא היה עושה דבר. הוא היה מוותר לא רק על מעשים רעים, אלא גם על הטובים, ומה תהיה התועלת בכך?

התשובה הפשוטה ביותר לשאלה זו היא שהרצון אינו המניע היחיד לפעולה. **היגיון** יכול גם הוא להיות מניע לפעולה, וניתן לראות זאת אפילו אצל יצורים לא ערים. למשל כאשר ישנה בחירה בין שני מסלולי פעולה אפשריים, האחד עבור אינטרסים אישיים והשני לטובת התבונה והמוסר, אנשים יבחרו לפעמים באפשרות השנייה.

ברמה עמוקה יותר, החיים הם מצב דינמי וכרוכים בתנועה מתמדת. אם התנועה אינה מונעת על ידי **הרצון** היא תהיה מונעת על ידי **חוכמה**. עם זאת, בדרך כלל, החוכמה חלשה, ולעיתים קרובות יותר התנועה מונעת על ידי הרצון (טנהא).

* * *

טנהא אינה מובילה לפעולה בלבד, אלא גם אל **אי־פעולה**. כאשר פעולות ראויות מתנגשות עם השתוקקויות, בזמן כזה השתוקקות עשויה להתבטא כעצלנות. לכן, השתוקקות אינה רק מניע לפעולה, אלא גם לאי־פעולה.

אם לדבר באופן מדויק, אי־פעולה במקרים כאלה היא גם סוג של פעולה — אדם "עושה" כלום; פעולה הידועה כ"אי־עשייה" התרחשה. הפונקציה של השתוקקות במקרה הזה היא לבצע "**אי־עשייה**". כאשר אי־עשייה מונעת על ידי השתוקקות, היא מהווה מחסום לזרימה הטבעית של חיים המונחים על ידי חוכמה.

כשהתודעה חופשית משליטה או השפעה של השתוקקות, הפעולה חופשית ללכת בעקבות השפעת החוכמה, ואז הופכת החוכמה להיות המניע לפעולה.

חוכמה כמניע לפעולה כרוכה בדרך כלל **בחמלה** אשר עולה באופן טבעי כאשר אנו רואים סבל ודיכוי כפי שהם ולא דרך בורות, השתוקקות והיאחזות. כאשר התודעה אינה שבויה באינטרסים שלנו, כאשר אנו לא מדוכאים מסבל, אנו מסוגלים להיפתח לסבלם של אחרים, יכולים

להזדהות איתם ולחלוק איתם את צרותיהם. אנו מונעים על ידי הרצון לעזור להם ולהדריך אותם לחופש.

ברגע שחשיבה כה חומלת מתרחשת, אם השתוקקות (כמו דאגה לעצמי, פחד לאבד יתרון שהושג או עצלנות) אינה מפריעה, המומנטום הטבעי של החיים יזרום בחופשיות בהתאם להכוונת החוכמה, והתוצאה תהיה פעולה חומלת. אדם שתודעתו פתוחה וחופשיה יכול להתעניין בבעיות של אחרים. רגש זה נקרא **קרונא** (karuna), **חמלה**.

חמלה (קרונא), היא פרי של חוכמה וחשיבה משחררת.
חוכמה ידועה בתור ויג'א (vijja), ידע.
שחרור קרוי ווימוטי (vimutti).

בקבוצה, שלושת האיכויות הללו הן:

וויג'א — ידיעה של המציאות שהורסת את בסיס האגו.
ווימוטי — שחרור וחופש.
קרונא — חמלה, סימפטיה, אהדה לסבלם של אחרים ורצון לעזור להם.
אלה הם ההפכים של:

אוויג'א — בורות לגבי המציאות, המובילה לתחושת אגו ומייצרת באופן אוטומטי תחושת חסר
טנהא — השתוקקות, היחס לדברים המבוסס על הזנת אותה תחושת חסר.
אופאדאנה — היצמדות לדברים שביכולתם למלא רצונות אנוכיים.

זה שמגשים ניבאנה מוותר על בורות, השתוקקות והיאחזות, כך שהמניעים היחידים לפעולה נותרים חוכמה וחמלה. אם השתוקקות הייתה המניע היחיד לפעולה, פעולה אלטרואיסטית אמיתית הייתה בלתי אפשרית; באותה מידה אפשר לומר שכל עוד השתוקקות מעורבת, אפילו הדחף לעזור לאחרים לא יביא לפעולות חומלות באמת.

למעשה, להשתוקקות (וגם לבורות ולהיאחזות) לא זו בלבד שיש השפעה רעה על פעולות, היא גם מעוותת אותנו ביחס למה שבאמת מועיל ומיטיב. אנו מתחילים לראות את מה שאינו מיטיב כמיטיב, ואת מה שמיטיב כלא מיטיב. כשהתודעה נקייה מזיהומים היא צלולה ורגועה, והיא רואה את מה שמיטיב כפי שהוא באמת.

הסיבה האחרונה לכך שמי שהגשים ניבאנה אינו צריך לחשוב על טובתו שלו ולכן הוא יכול להקדיש את עצמו לרווחתם של אחרים היא, שהוא הגשים כבר את הפוטנציאל שלו.

על הארנהט נאמר שהוא אנופאטאסדאטהא (anuppattasadattha) — מימש את הרווחה האישית שלו; ושהוא קאטאקארנייא (kataraniya) — עשה מה שהיה צריך לעשות. הוא סיים את מלאכתו. משסיים לממש את רווחתו האישית, אטאטהא (attattha), והוא שופע איכויות של רווחה זו, אטאהיטסמפטי (attahitasampatti), ארהנט כבר לא צריך לדאוג לרווחתו שלו ויכול להקדיש את עצמו לחלוטין לרווחתם של אחרים, פאראטהא (parattha). עם איכויות כאלה, נאמר על הארהנט שהוא חבר לכל; ורווחת כל היצורים עומדת לנגד עיניו.

את המילה **אטהא** (attha), **רווחה**, ראוי לסייג. אין פירושה יתרון אישי או רווח, אלא מה שיש בו תועלת מהותית לחיים, מה שגורם לחיים לשגשג ולאדם להגיע לבגרות אמיתית. לעבוד למען הרווחה האישית פירושו להיות בעל היכולת לפתור בעיות, להיות המקלט של עצמך. דבר זה מצריך חוכמה וחופש מההשפעה של בורות, השתוקקות והיאחזות.

מן הראוי לבחון כיצד אדם שהגשים ניבאנה מנהל את חייו בשתי דרכים: האחת בעבודה, והשנייה בפעילויות אישיות.

בעבודה, הנזיר הארהנט, כראוי לאדם שמשוחרר מכל שיעבוד (מהכבלים), משמש דוגמה לחבר בסנגהה שיכול למלא את תפקידיו של תלמיד הבודהה (סאוואקא, savaka) על הצד הטוב ביותר.

חובתו של תלמיד בודהיסטי מתוארת בשיחה שהעניק הבודהה לגבי הפצת הידע, לקבוצה הראשונה של תלמידים שהגשימו ניבאנה בשנה

הראשונה לאחר התעוררותו, אשר מתוארת שוב פעמים רבות לאחר מכן:

”לכו ופעלו למען אושרם ורווחתם של רבים, לשגשוג של העולם, לטובתם ואושרם של אלים ובני אדם.”

ביטוי זה מתמצת את אחת המטרות החשובות ביותר של הדרך הבודהיסטית, (או ברהמהצ'ארייא, brahmachariya) את החובות שמצפים מנזיר ואת האיכויות שמצפים מאדם שמגלם את האידיאל הבודהיסטי של שלמות.

מאחר שרווחה (אטהא), צריכה להיות מובנת בדרך זו, החובה הבסיסית של מי שהגשים ניבאנה היא להקנות ידע ולעודד חוכמה, תשומת לב ומידות טובות. דבר זה כרוך בלחיות חיים שהם דוגמה להסתפקות במה שיש בהם, במידות הטובות שלהם ובאצילות שבהם, ואשר ניתן לקיימם בדורות הבאים. את החובה ללמד, בפרט, אפשר לראות כחיונית למי שהגשים ניבאנה.

* * *

בחייהם האישיים, חל אותו עיקרון: הארהנטים מכוונים לרווחתם של אחרים. מאחר ונאמר על הארהנט שהוא השלים את משימתו, התרגולים שהוא לקח על עצמו על מנת להגשים ניבאנה, אינם נחוצים עוד. עם זאת נראה שארהנטים מבוגרים נטו להמשיך תרגולים אלו, משום שתרגולים אלה נעמו להם. (דיטהאדאמאסוקהאוויהארה (ditthadhammasukhavihara).

עבור אנשים אחרים, תרגולים אלו היו דוגמה לדורות הבאים (דיפהאנוגאטי, diffhanugati).

דוגמאות לגישה זו היו הבודהה שהמשיך את אורח חייו ביער אחרי ההתעוררות שלו, ומהא קאספה, אחד מתלמידיו הראשיים, שהמשיך את תרגולי הדהוטאנגא (dhutanga).

ישנן גם הרבה דרשות המכוונות את מנהיגי הקהילה הנזירית לשמור על סטנדרט טוב של תרגול לטובת הדורות הבאים.

עבור הארהנט, שהוא האידיאל, שיקולים כאלו יהיו בעלי חשיבות גדולה. ראוי לציין גם שרבות מהנחיות התרגול שמופיעים בכללי המשמעת לנזירים (וינאיה) לא ניתנו כדי למנוע התנהגות רעה כשלעצמה, אלא פשוט על מנת לשמש דוגמה טובה לדורות העתידיים.

לפיכך, הארהנטים, הן בתפקידם הפורמלי והן בחייהם האישיים, מכוונים לרווחתם של אחרים והם מציבים דוגמה טובה לדורות הבאים. ההתנהגות שלהם נקראת התנהגות של פאראטהא (parattha) הרווחה של אחרים, או פאריהיטאפאטיפאטי (parihitapatipatti) התרגול למען הרווחה של אחרים.

לא קל למצוא דוגמאות לאופן שבו חיו והתאמנו הארהנטים בתקופתו של הבודהה. צריך ללקט רשומות ממקורות המפוזרים בכל הקאנון הפאלי (טיפיטאקא Tipitaka), כגון המשמעת הנזירית והפרשנויות. גם אז הרשומות הן לגמרי לא שלמות, כיוון שהקאנון נועד להבהיר את הלימוד ולא על מנת לתת תיעוד היסטורי.

אפילו הסוטות על התלמידים הבכירים (אטאדאגא, etadagga), ששמותיהם של ארהנטים רבים מוזכרים שם, הן למעשה רשימה של איכויות מיוחדות שחלק מן הארהנטים היו ידועים בהם.

אם הן אכן עוסקות בתפקידים של הארהנטים, הרי זה רק ביחס לתחומים שחלק מהם היו מוכשרים בצורה יוצאת דופן, כגון:

הארהנט דאבאמאלאפּוּתה (Dabbamallaputta) היה משגיח המגורים הראשי, אולם לא הוזכרו בעלי תפקידים בולטים אחרים: לא משגיח ארוחה, לא מחלק גלימות או מפקח בנייה ראשי (בעלי תפקיד רשמי, כמו הנזיר המשגיח על המגורים, מונו לתפקיד על ידי הסנגהה).

הנזירים הבולטים שהוזכרו, היו בדרך כלל בעלי תכונה ייחודית (למשל, על הנכבד דאבאמאלאפּוּתה Dabbamallaputta נאמר שהיו לו כוחות

על־טבעיים, ואם היו נזירים שהגיעו בלילה למנזר שבו הוא נמצא, הוא היה מוביל אותם למגורים שלהם כשהוא משתמש באצבעו כ"פנס", והתפקידים שהם מילאו היו בדרך כלל משניים. יתרה מכך, פירוש חלק מן המונחים שהיו בשימוש אינו ברור. לפיכך, הרשימה של התלמידים הבכירים שהוזכרו אינה בהכרח תיאור של תפקידי הארהנט.

אף על פי כן, בין הדברים עבורם צוינו לשבח אותם התלמידים הבולטים, לא מעט מהם היו קשורים להוראה. כך שניתן לומר כי החובה ללמד היא משימה שעל כל מי שהגשים ניבאנה לעשותה בהתאם ליכולתו. תפקידים אחרים נבדלו בהתאם לרקע, היכולת והאופי של כל אחד מהם.

אלה שהיו מוכשרים בהוראה וקבוצות של תלמידים התקבצו סביבם, היו אחראים בנוסף, על הכשרתם לנזורה מלאה. ישנם סיפורים רבים על אותם תלמידים בכירים שסיירו עם קבוצות גדולות של נזירים מוסמכים ופרחי נזירות.

דוגמה טובה היא הנכבד סאריפוטה, שהיה בעל כישרון מיוחד ללמד ילדים וקבוצה גדולה של נזירים מתחילים הייתה תחת השגחתו. כאשר ראהו (בנו של הבודהה) הוסמך כנזיר מתחיל, הבודהה צירף אותו לקבוצה הזו. רבים מפרחי הנזירות של סאריפוטה היו ידועים בזכות הכישרונות והיכולות שלהם.

פעם אחת ראה סאריפוטה קבצן יתום (ילד) משוטט לו בחיפושים אחרי שאריות של מזון, ומתוך חמלה אסף אותו למנזר, הביא להסמכתו והדריך אותו כפרח נזירות, כשהוא מציב בכך תקדים טוב של עזרה לילדים ודאגה לחינוך שלהם. על הבודהה נאמר שהוא העניק תשומת לב מיוחדת לילדים.

על פי הכתבים, ניתן להבין שמלבד קבלת אחריות על ההוראה, האימון והמנהלה, שימשו הארהנטים דוגמה גם ברמתם המצפונית, בתחושת האחריות הקהילתית ובכבוד לקהילת הנזירים (הסנגהה). התייחסות

כזו חשובה במיוחד לסנגהה שבה נושא הדאגה לרווחת חבריה הינו בעל חשיבות עליונה.

הבודהה הדגיש לעיתים קרובות את חשיבות ההרמוניה של הסנגהה בדרשות שלו (כמו האפאריהניאדהאמה, *aparihaniyadhamma*), בנאמנות שלו לדהמה וביסוד המשמעת הנזירית, במיוחד זו העוסקת בחובות הסנגהה (סנגהקאמה, *sanghakamma*).

ישנם סיפורים רבים בכתבים המעידים על האכפתיות של הארהנטים, בנטלם חלק באחריות לרווחת הקהילה ובכבוד שלהם לסנגהה. לדוגמה, כאשר הבודהה התיר לנזירים לדקלם את כללי המשמעת של פאטימוקאאה (*patimokkha*) ולפקח על טוהר היישום שלהם פעמיים בחודש (בימי האפוסאטה *uposatha*), הנכבד מהא קפינא (*Maha Kappina*) שהיה ארהנט, היסס אם להשתתף. כאשר הבודהה נעשה מודע למחשבותיו של מאהא קאפינא, הוא ניגש אליו ואמר:

”אם אתה, שהינך ארהנט, אינך מכבד את הדקלום של הכללים, מי יכבד? לך לטקס האפוסאטה.”

הנכבד דאבאמאלאפוטה *Dabbamallaputta* שהגשים ארכהנטיות בהיותו בן שבע חשב לעצמו, ”נעשיתי ארהנט מהרגע שהייתי בן שבע. כל מה שיש לתלמיד להשיג, השגתי. אין לי עוד משימה לעשותה, ואין טעם לחזור ולעשות שוב את זה שכבר נעשה. באיזו דרך אני יכול לשרת את הסנגהה?” ואז אמר לעצמו: ”אני אעזור לארגן את המגורים ולחלק את הארוחות.” אחר כך ניגש אל הבודהה והציע את שירותיו. הבודהה היה מרוצה מהשאיפות הללו וכינס את הסנגהה כדי למנות אותו רשמית כאחראי על המגורים (סנאסאנאפאנפיאפאקא, *senasanapanfiapaka*) ועל הקצאת הארוחות (בהאטודסאקא, *bhattudesaka*).

כאשר סכנה איימה על הדהמה, זקני הארהנטים פעלו בכל מאודם כדי למנוע אותה, למרות שהם נטו בדרך כלל לשהות בשלווה ובהתבודדות.

מאהא קאספה, למשל, הקים את המועצה הגדולה הראשונה, והנכבדים יאסאקאיג'פוטא (Yasakakaiicjaputta), סאמבהותאסאנאווססי (Sambhutasanavssi) וראוואטה (Revata)) הקימו את המועצה הגדולה השנייה.

במועצה הראשונה, הועברה בקשה לקבוע שאננדה הזקן ביצע עבירה בשל כמה פעמים שכשל בתפקידו בשירות הבודהה. למרות שאננדה יכול היה להראות שהוא אכן מילא את חובתו ללא פגם, הוא ציית בכל זאת להנחיה זו.

כאשר הסנגהה התכנסה ליישב מחלוקת במועצה הגדולה השנייה, האסיפה הטילה עונש שכלל כמה חובות שהיה עליהם לאכוף על שני ארהנטים מבוגרים שלא הגיעו למפגש בזמן.

דוגמה דומה קשורה למלך היווני מילינדה, ששלט בחלק הצפון מערבי של הודו. הוא היה מלומד כל כך בענייני דת ופילוסופיה, עד כי החדיר פחד בקרב חוגים דתיים בכך שנסע ברחבי הארץ כשהוא מאתגר אנשי דת נאמנים ופילוסופים וגורר אותם לוויכוחים איתו.

זקני הארהנטים התכנסו כדי לבחון מה ניתן לעשות כדי להתמודד עם המצב. אחד הארהנטים, רוהאנה (Rohana), שהה במצב תודעה (ג'האנה) של 'הפסקת התחושה והתפיסה' (סנייה־ודייטה־נירודהה סאמאפאטי sannavedayitanirodha samapatti) בזמן שהתבודד בהרים ולא ידע על המפגש.

האספה שלחה שליח להזמין אותו למפגש, ובמקביל גם חייבה אותו להסמיך ולהכשיר את הילד הצעיר נאגאסנה (Nagasena) כעונש.

כמה אמת יש בסיפורים האלה אינו חשוב, כמו ההצבעה שלהם על המסורת שבה הארהנטים נחשבים בעלי מופת של הרמוניה וכבוד לקהילה. הסיבה לכבוד זה ולרגישות כלפי הרמוניה של הסנגהה היא, כפי שנאמר לעיל:

”להמשכיות חיי התרגול הרוחני (ברהאמצ'רייא brahmacariya) למשך זמן רב, למען רווחתם ואשרם של אלים ובני אדם.”

היכולות האינטלקטואליות, המנטליות והמוסריות של זה שהגשים
ניבאנה ניתנות לסיכום בשלושה עקרונות:

– ידיעה – ויג'א (vijja);

– חופש, שחרור – וימוטי (vimutti)

– חמלה – קרונא (karuna).

אם משווים את הישות הלא ערה לאדם כבול וקשור:

– **ויג'א**, ידיעה, היא כמו סכין לחיתוך הכבלים שלו

– **וימוטי** הוא החופש, שמגיע עם התרת הכבלים

– **קרונא** היא החמלה שהוא חש כלפי אחרים שעדיין כבולים על פי
הנלמד:

– **ויג'א** (ידיעה) היא דרך (מגה, magga)

– בעוד **שוימוטי** (חופש, שחרור) הוא פרי (פאלה, phala).

עם זאת, בכתבים, **וימוטי** מחולק לשני חלקים – האחד דרך והשני פרי:

– **הפעולה** של התרת הכבלים, או רגע השחרור, קרויים **דרך**

– **המצב** של השחרור אותו חווים, מעצם השחרור עצמו, קרוי **פרי**

הגשמת הניבאנה היא שלמה עם **ויג'א** (ידיעה) ו**וימוטי** (חופש, שחרור)
בלבד. **קרונא** (חמלה), היא היחס לאחרים, לאחר שניבאנה הוגשמה.
לפיכך, רווחה אישית, **אטאטהא** (attattha) מתממשת באמצעות ויג'א
ווימוטי, בעוד שרווחתם של אחרים מתממשת באמצעות קרונא.

יש לשים לב כי בין שלוש האיכויות האלו, השחרור הוא תולדה של מצב.
כלומר, זה מצב שבו המשימה הושלמה, אשר מהווה את הכנת האדם
למשימה הבאה. אין זו משימה בפני עצמה. השחרור אינו תכלית בפני
עצמו.

חוכמה וחמלה הינם גורמים סיבתיים. חוכמה היא הגורם המתפקד
בהגשמה אישית של ניבאנה, ואילו החמלה היא האיכות שמתפקדת

בהשגת ניבאנה לאחרים. לכן החוכמה והחמלה נחשבים לאיכויות העיקריות של הבודהה:

- **חוכמה** היא ליבת הפעולות עבור **רווחה אישית**. אטאטהא או אטאהיטאסאמאפאטי (attattha או attahitasampatti)
- ואילו **חמלה** היא ליבת הפעולות עבור **רווחה קהילתית**, פאראטהא או פארהיטאפאטיפאטי (parattha or parahitapatipatti).

לפיכך, ניתן לסכם את האיכויות של בודהה כשתיים:

- מימוש התועלת **האישית**, הנעשה באמצעות **חוכמה**
- ומימוש התועלת **לאחרים**, הנעשה באמצעות **חמלה**

עם זאת, גם תועלת אישית וגם תועלת לאחרים יכולות להיות אותנטיות רק כאשר הן נתמכות על ידי **שחרור**, וימוטי (vimutti). השחרור הוא איכות המציינת את הגשמת ניבאנה.

חלק שלישי

סוגים ורמות של ניבאנה

יש רק ניבאנה אחת, אולם ניתן לחלק אותה לסוגים שונים כדי לתאר את הדרכים השונות שחווים אותה וגם כדי להראות אותה מנקודות מבט שונות.

המילה ניבאנה, נגזרת מהמילים **ni-** לגרש, להיות מגורש או להתפוגג ו-**vana** — לאוורר, ללכת, להמשיך, או סוג של שעבוד. הוא משמש כפועל כדי לתאר את כיבוי האש או קירור דבר מה שנשרף באש. זה מרמז שהאובייקט הוא מצונן (אבל, לא נכחד).

ביחס לתודעה, זה מתייחס לצינון התודעה, להיעדר בלבול ואי שקט. זה יכול להיות מתורגם כ"מכבה המזהמים, אשר מסיר תאווה, כעס ואשליה".

בכתבים ובפרשנויות המאוחרות יש נטייה לתרגם את זה כ"חופשי מהלפיתה של השתוקקות", או "משוחרר מהשתוקקות, מהשעבוד של העולם".

החלוקה השכיחה ביותר של ניבאנה היא לשני סוגים של יסוד הניבאנה, (כמו ב־איטיווטאקה, Itivuttaka), באופן הזה:

- (1) ניבאנה עם שארית — סא־אופאדיסאסאניבאנהדהאטו (sa-upadisesanibbanadhatu): היסוד של ניבאנה עם אופאדי (upadi) או שארית שנתרה.
- (2) ניבאנה ללא שארית — אנ־אופאדיסאסאניבאנהדהאטו (anupadisesanibbanadhatu): האלמנט של ניבאנה **ללא** כל אופאדי (upadi) או שארית שנתרה.

הגורם המבדיל בין שני סוגים אלה של ניבאנה הוא **אופדי** (upadi) — נכסים, בסיס ללידה מחודשת, היצמדות — אשר מוסבר על ידי הפרשנויות כמצב הנשלט על ידי קמא־קילסא (kamma-kilesa), או היאחזות (אופאדאנה).

הכוונה כאן הינה **לחמשת המצרפים** (קהנדהה, khandha). כך שלפי ההגדרה הזו, פירוש שני הסוגים של ניבאנה הוא:

- (1) **ניבאנה עם המצרפים** — סא־אופאדיסאסאניבאנהדהטו (sa-upadisesanibbanadhatu): ניבאנה שבה חמשת המצרפים עדיין נותרים, או ניבאנה שעדיין קשורה לחמשת המצרפים.
- (2) **ניבאנה ללא המצרפים** — אנאופאדיסאסאניבאנהדהטו (anupadisesanibbanadhatu): ניבאנה שבה חמשת המצרפים אינם נוכחים יותר, או ניבאנה שאינה קשורה עוד לחמשת המצרפים.

הסוג הראשון של ניבאנה — מוגדר גם כהפסקת הזיהומים, אבל עם חמשת המצרפים שנתרו. כלומר, זוהי ניבאנה של ארהנט אשר **עדיין חי**, והיא מתאימה למילה קילסהפאריניבנה (kilesaparinibbana), הכיבוי הסופי של **הזיהומים**. כלומר, **התעוררות** שמוזכרת בפרשנויות.

הסוג השני של ניבאנה — מוגדר גם כהפסקת הזיהומים בלי שנתרו חמשת המצרפים. זוהי ניבאנה של ארהנט **שנפטר**. והיא מתאימה למילה קהאנהנדספאריניבאנה (khandhaparibbana) ההפסקה הסופית של **המיצרפים**, או **מותו** של הארהנט) שגם היא מוזכרת בפרשנויות.

הג'האנות (jhana), מצבי התודעה המעודנים (שמתורגמים גם כ"מצבי היספגות", "מצבי תודעה מדיטטיביים", "מצבי תודעה גבוהים". המתרגמים) אינם נחשבים לנקודות ציון בלבד בדרך לניבאנה, אלא גם נקראים בעצמם **סוגים עקיפים של ניבאנה**.

הבודהה התייחס אליהם (לאותם ארבעת מצבי הג'האנה **הראשונים** שהוזכרו לעיל, שמופיעים כאיבר השמיני — "סמאדהי נכון" — באמת

הנאצלת הרביעית ומכונים לעתים "ארבעת הג'האנות של (מרחבי) הצורה". (המתרגמים), יחד עם ארבעת מצבי הג'האנה חסרי הצורה (ארבעת מצבי הג'האנות **הבאים אחריהם** הקרויים בפרשנויות "הג'האנה (של המרחבים) חסרי הצורה". (המתרגמים) וגם יחד עם מצב הג'האנה של "הפסקת התחושה והתפיסה" (**שהיא הג'האנה התשיעית**. המתרגמים) כאל:

- (1) **ניבאנה זמנית** — טאדנגא־ניבאנה (tadanganibbana) ניבאנה באמצעות דיכוי
- (2) **ניבאנה ברגע הנוכחי** — דיטהאדהמה־ניבאנה (ditthadham־manibbana)
- (3) **ניבאנה בהתנסות אישית** — סאנדיטהיקא־ניבאנה (sandit־thikanibbana), ניבאנה שעליה להיות מוגשמת בניסיון אישי

כפי שנאמר בכתבים:

"נזיר, (אשר) זונח השתוקקויות חושיות, זונח תנאים (מצבי תודעה) שאינם מיומנים... נכנס לג'האנה הראשונה. עם זה בלבד, המבורך מצהיר שבאופן **עקיף** (pariyaya) הוא הגשים **ניבאנה ברגע הנוכחי** — דיטהאדהמהניבאנה;

נזיר (אשר) מתעלה לחלוטין מעל המצב (ג'האנה) של לא תפיסה ולא אי־תפיסה ונכנס לתוך המצב (ג'האנה) של הפסקת התחושה והתפיסה. באמצעות ראייה עם חוכמה, השטפים שלו נהרסים לגמרי. על זה מצהיר המבורך, זו ניבאנה **ישירה** (nipariyaya) ברגע הנוכחי."

מי שרואה את חמשת המצרפים כבלתי קבועים, כסבל, וכלא־עצמי הינו חופשי מכל פחד ושוכן בנינוחות. נאמר עליו שהוא הגיע לניבאנה זמנית — טאדנגא־ניבאנה.

הבודהה נתן הצהרה ראויה לציון, לפיה מי שתודעתו שרויה בחמדנות, שנאה ואשליה, חושב בדרכים המובילות לנזק לו עצמו, נזק לאחרים ונזק הן לעצמו והן לאחרים, (שהן) מובילות אותו לחוות מצוקה בתודעתו.

כאשר הוא זונח חמדנות, שנאה ואשליה, הוא אינו חושב בדרכים המובילות לנזק לעצמו, נזק לאחרים, או נזק לשני הצדדים, ואין הוא חווה מצוקה מנטלית. על זה נאמר שזו **ניבאנה בהתנסות אישית** – **סאנדיטהיקאניבאנה**.

* * *

בכל פעם שאותו אדם חווה את ההכחדה המוחלטת של חמדנות, שנאה ואשליה, זוהי ניבאנה:

- מתוך התנסות אישית – סאנדיטהיקה (sanditthika)
- נצחית – אקאליקה (akalika)
- פתוחה לחקירה – אהיפאסיקה (ehipassika)
- מופנמת – אופאנאאיקה (opanayika)
- והיא ידועה מתוך התנסות אישית על ידי החכם – (פאצ'אתאם וודיטאבו וויפיפיאוהי, (paccattam veditabbo vififiuhi)

הפטיסמבהידמגה (patisambhidamagga)), מנתח בחמש רמות את המילה נירודהה (הפסקה), שהיא אחת המילים הנרדפות העיקריות של ניבאנה:

- (1) ויקהאמבהאנא־נירודהה (vikkhambhananirodha): השגת הג'האנה הראשונה ודיכוי המכשולים (שמונת ההישגים; של ארבעת מצבי ההיספגות/הג'האנות של הצורה וארבעת מצבי ההיספגות/הג'האנות חסרי הצורה) הם כולם ויקהאמבהאנא־נירודהה.

זאת משום שבכולם "התנאים הבלתי מיומנים", כמו למשל "המכשולים", מדוכאים (הכוונה לחמשת המכשולים/ ניוואראנה. המתרגמים)

אולם הם מדוכאים (רק) כל עוד המתרגל נמצא במצב "היספגות" (כלומר, כשהמתרגל שוהה בג'האנה הראשונה), בדיוק כפי שאבן המכסה דשא מדכאת אותו.

(2) **טאדנגא-נירודהה** (tadanganirodha):

פיתוח סמאדהי (ריכוז) עד שהמהמים נלמדים לעומק והשקפה לא נכונה מסולקת דרך הניגודים שלה.

הדבר מתייחס להסרת המזהמים דרך תובנה וחקירה חוכמה של מצבם האמיתי של הדברים כולם, כמו למשל חקירת הארעיות. כל נקודת מבט שמתבוננים בה מובילה לראייה או מודעות תואמים. מודעות זו מכחידה את ההיאחזות או ההשקפה שממסכת את האמת של המצב הזה, למשל:

– התבוננות **באנשים** כ"שם וצורה" – יכולה להוביל להפסקת ההיאחזות ב"השקפה על העצמי" (סאקאיאדיטהי, sakkayaditthi)

– התבוננות **בארעיות** (אניצ'ה) – יכולה להוביל להפסקת התפיסה של הדברים כ**קבועים**

– התבוננות **בסבל** (דוקהה) – יכולה להוביל להפסקת התפיסה המוטעית של אותם הדברים כ**אושר**.

– התבוננות **בלא-עצמי** (אנטא) – יכולה להוביל להפסקת התפיסה המוטעית על **העצמי**.

זו הפסקה של המזהמים, אבל ההפסקה עדיין זמנית; בדומה ללהבה של עששית שמפסיקה חושך, וכשהלהבה נכבית החושך חוזר.

(3) **סאמוצ'אדא-נירודהה** (samucchedanirodha):

פיתוח של הדרך הנעלה שהורסת זיהומים.

זה מתייחס לארבעת "הישגי דרך הנאצלים" (של "הנכנס לזרם", של "זה שחוזר פעם אחת", של "זה שאינו חוזר" ושל "ארהנט").

הישגים אלו הם בהלימה עם ההכחדה של "הכבלים" (הכוונה ל"עשרת הכבלים", סאמיוג'אנה. המתרגמים) בדיוק כמו שעץ שנעקר או הוכה על ידי ברק, אינו יכול עוד לגדול.

(4) **פאטיפאסה-נירודה** (patipassaddhinirodha):

הכחדת הזיהומים שבהשגת "פירות דרך הנאצלים", שבהם המזהמים כבר לא קיימים.

זה מתייחס להשגת **הפירות** של "כניסה לזרם", "חוזר פעם אחת", "שאינו חוזר" ו"ארהנט", שבהם הפסקת המזהמים היא מוחלטת והם (המזהמים) שקטים לחלוטין.

(5) **ניסאראנא-נירודה** (nissarananirodha):

ההפסקה ההולכת מעבר והיא נפרדת לגמרי מהמזהמים. זוהי ניבאנה, יסוד האלמוות (הלא מותנה. זה שלא נולד ולא מת. המתרגמים).

מבין חמשת רמות ההפסקה הללו, השניים הראשונים הם ארציים, ושלושת האחרונים הם טרנסצנדנטיים (על-ארציים. מעבר לארצי. המתרגמים).

על ארבעת הראשונים נאמר שהם צורות **עקיפות** של ניבאנה, בעוד שעל האחרונה נאמר שהיא ניבאנה **במלואה**.

הפטיסמבהידימגה מחלק גם את המושגים **ויוקה** (התבודדות, viveka), **ויראגה** (אי השתוקקות, viraga), ו-**ווסאסגה** (נטישה, vosasagga) לחמש רמות, בדיוק כמו בחמשת הרמות של ההפסקה. המשמעויות הן כולן זהות.

בפרשנויות, **וימוטי** (חופש, שחרור) מוסבר אף הוא בחמש רמות, המקבילות בדיוק לחמשת הסוגים של נירודהה.

הרמות או השלבים המוכרים ביותר של הגשמת הניבאנה הם ב"ארבעת הדרכים" ו"ארבעת הפירות":

- (1) דרך "הכניסה לזרם"
- (2) פירות "הכניסה לזרם"
- (3) דרך "החוזר פעם אחת",
- (4) פירות "החוזר פעם אחת"
- (5) דרך "זה שאינו חוזר"
- (6) פירות "זה שאינו חוזר"
- (7) דרך "הארהנט",
- (8) פירות "הארהנט"

אולם חלוקה זו מתייחסת להישגים אישיים והיא תטופל בהמשך, כאשר יתוארו תכונותיהם של אלה שהגשימו ניבאנה. כאן פשוט אדגיש שהדרך והפירות אינם נחשבים לניבאנה עצמה, אלא שלב בהגשמתה בלבד.

כמו כן ראוי לציין שהרמה הראשונה של הגשמת הדרך, ה"כניסה לזרם", נקראת גם "דאסאנה" (dassana) ראייה, ראייה בהירה, כיוון שזו הפעם הראשונה שיש ראייה בהירה של הניבאנה.

שלוש הרמות הגבוהות יותר – "זה שחוזר פעם אחת", "זה שאינו חוזר" ו"ארהנט" – ידועים בשם "בהאוונא" (bhavana) פיתוח וטיפוח מנטלי, רוחני, כיוון שהם פיתוח של האמת המקורית שנראתה עם הגשמת ה"כניסה לזרם".

חלק רביעי

סוגים ורמות של אנשים המגשימים ניבאנה

שני סוגי האנשים; גם אלה שהגשימו את המטרה וגם אלה אשר תרגלו עד לשלב של ראיית המטרה ואמון מלא בהגשמתה בזמן כלשהו בעתיד, נחשבים כחברים בקבוצה של תלמידיו האמיתיים של הבודהה, ה"סאווקה סנגהה" (savaka sangha).

האיכויות של ה"סאווקה סנגהה" מתוארות בזכירה המסורתית של "איכויות הסנגהה" (סופאטיפנו בהאגוואטו סאווקה סאריגהו, supatipanno bhagavato savaka sarigho).

ישנן מילים רבות אחרות המשמשות לתיאור התכונות המיוחדות שלהם (של "איכויות הסנגהה"). הנפוצה ביותר (בתאילנד) היא ארייא-פוגאלה (ariyapuggala), "אדם אציל" או פשוט ארייא (ariya), "אציל", כלומר מפותח או נעלה, רחוק מזיהום.

המילה "אדם אציל", ארייא-פוגאלה, נמצאת כיום בשימוש נרחב, אולם בתחילה לא השתמשו בה במובן הזה, המונח המועדף בעבר היה דאקהינייא (dakkhineyya), או דאקהינייא-פוגלה (dakkhineyyapuggala).

שתי המילים, דאקהינייא-פוגאלה או ארייא-פוגאלה, שאולות מהמושגים הברהמינים, אשר כמו המילים "ברהמין" (brahmin), "נהאטאקא" (nahataka), "וודאגו" (vedagu), אומצו על ידי הבודהה וניתן להם פירוש בודהיסטי.

המילה ארייא זהה למילה אראייה בסנסקריט, המשמשת לציין שבט של אנשים שהיגרו לצפון מערב הודו לפני אלפי שנים. הם דחקו את תושבי האזור הקודמים לדרום ולתוך ההרים והיערות. הארים האלה ראו עצמם מתורבתים, התייחסו לבני גזעים אחרים כנחותים, כינו אותם בשם הגנאי מילאקא (milakka) או מאלחה (maleccha) — אנשי ההר או היער — והשתמשו בהם כעבדים.

מאוחר יותר, כשהארים נעשו מבוססים יותר, נכללו קבוצות אתניות אחרות במערכת החברתית שלהם, ותושבי האזור המקוריים הוכנסו למעמד הסודא (suda).

הארים היוו את שלושת המעמדות הנותרים – המעמד השליט (הקשאטרייא, kshatriyas), הברהמינים והסוחרים.

הסודא וכל שאר האנשים היו **”אנארייא”** (anaraya, לא אצילים). זו הייתה מערכת גזענית, בלתי ניתנת לשינוי, שנקבעה בלידה.

כאשר הבודהה החל להפיץ את תורתו, הוא הציג את הרעיון שהאיכות של היות **ארייא** או **אראייא** אינה נקבעת על ידי מיקום הלידה אלא על ידי האיכויות המנטליות שהופנמו על ידי האדם דרך תרגול והתנהגות. הוא לימד שמקום הלידה או הגזע אינם חשובים, ושכל מי שתרגל את **איכויות הארייא** יכול להיות ארייא, ובאופן הפוך מי שלא תרגל את האיכויות האלה לא היה ארייא.

האמת לא היתה זכות בלעדית של שום קבוצה נבחרת של אנשים כפי שלימדו בוודות, אלא מצב אוניברסלי וטבעי: מי שהגשים את האמת הזו היה ארייא, גם אם הוא לא למד את הוודות הברהמיניות, וההגשמה המסוימת הזו היא שהפכה את האנשים לארייא.

לכן **”האמת”** נקראה **ארייא סאצ'א** (ariyasacca, האמיתות הנאצלות). לפי הלימוד הבודהיסטי, מי שמגשים את האמיתות הנאצלות הוא כל אחד, החל מזה ש”הנכנס לזרם” והלאה. מכאן שהמילה **”ארייא”**, כאשר היא מופיעה לאורך הכתבים, מתייחסת לאותו אדם כמו במונח **דאקהינייא-פוגאלה**.

המילה **דאקהיניא** (dakkhineyya) מתורגמת כ”**מי שראוי למנחות**”, ומקורה מהמילה **דאקהינא** (dakkhina), שמתאימה ל**דאקשינא** (dakshina) בסנסקריט.

במובן הברהמיני המקורי, פירושה (של דאקהיניא) היה **”תשלום עבור טקס”**, במיוחד טקס הקרבת קורבן. תשלומים אלה פורטו בוודות כמטבעות, כסף, זהב, כלים, רהיטים, כלי רכב, אספקה, בעלי חיים, נערות יפות וחלקת אדמה.

ככל שהקורבן גדול יותר כך גדל הדאקשינא. לדוגמה, בהקרבת סוס, כמנחה לכוהנים, המלך היה מכין מתנות מלכותיות שהושגו מהאדמות שכבש, שכללו גבירות מן ההרמון. הדאקהייניא, או אלה הראויים לדאקשינא, היו תמיד הברהמינים, כיוון שהם היו היחידים שהורשו לערוך את הטקסים.

כאשר הבודהה התחיל ללמד הוא הורה על הפסקת הטקסים האלה ונתן משמעות חדשה למילים "קורבן" ו"דאקהינא". הקורבן הפך לטקס של נדבות שבו לא נגרם נזק לבני אדם או בעלי חיים, ואילו דאקהינא הפכה לדברים שיש לתת כמנחות מתוך אמון, אלו לא היו עוד מתנות תמורת שירות, אלא אם הוא ניתן בתמורה עבור "שירות" של התנהגות טובה, למרות שיהיה נכון יותר לקרוא להם מנחות כהוקרה על עשיית טוב.

המנחות שניתנו לא היו מפוארות, אלא פשוט ענו על "ארבעת צורכי הקיום הבסיסיים" (מזון, ביגוד, מחסה או רפואה) שמספיקים כדי לתחזק חיים בנוחות סבירה. הדאקהייניא, או "האנשים הראויים למנחות" האלה, היו אנשים שהיו מסורים לתרגולים של איכויות מיטיבות. הם היו דוגמאות חיות של טוב ואושר (סוקהא sukha) ועצם נוכחותם כשלעצמה היתה בעלת ערך עצום לאנושות.

כאשר אנשים אלו (תלמידי הבודהה. המתרגמים) הקדישו עצמם לנסיעות ברחבי הארץ, כשהם מפיצים את הלימוד ומשמשים בהתנהגותם מודלים מוחשיים של חיים מיטיבים עבור האחרים, התועלת מכך הינה גדולה לאין שיעור והערך של זה אינו בר השוואה עם שום תגמול חומרי.

אנשים אלו גם לא ביקשו שום תגמול חומרי מלבד הצרכים הבסיסיים לקיומם. המנחות שניתנו להם לצרכיהם נקראו **דאקהינא**, (ומצד שני) אנשים אלו (גם) **נתנו** דאקהינא שנושאת פירות גדולים, כי הם הפכו לגורמים בטיפוח הטוב והתנהגות מיומנת בעולם הזה.

אלה הם האנשים המכונים **דאקהינייאנא־פוגלה**. נאמר עליהם שהם "השדה הפורה ביותר של סגולות בעולם" משום שהם "שדה הבשלת הטוב והגורם להתפשטותו בעולם, למען רווחת הכל".

ה"**אנשים הראויים למנחות**", הדאקהינייאנא־פוגלה, חייבים להיות באמת **דאקהינאיא**, כלומר: עליהם לשמור על האיכויות וההתנהגות הראויות למנחות.

על מי שאינו מכיל איכויות אלו נאמר שהוא אינו ראוי במלואו למנחות המוענקות לו. לדוגמה, נזירים ופרחי נזירות, למרות היותם בעלי מידות טובות ועניין כנה בתרגול הדהרמה, נחשבים עדיין לבעלי חוב לאנשים עבור נדבות המזון כל עוד הם לא הגשימו ניבאנה, ועליהם למהר ולשחרר את עצמם מהחוב שלהם.

מאהא קאספה הנכבד הצהיר כי הוא אכל כבעל חוב את מזון הנדבות שניתן לו במשך שבעה ימים בלבד לפני שהוא הגשים את הדהמה. כלומר, מהרגע שהוא הוסמך כנזיר והקדיש עצמו לתרגול, לקח לו רק שבעה ימים להגיע לארהנטיות, ובכך להפוך ל"ראוי למנחות".

לפי הפרשנים, **קבלה של מנחות על ידי הנזירים ופרחי הנזירות** מחולקת לארבע רמות או קבוצות:

(1) הקבוצה הראשונה — אלה אשר **אינם מקיימים את הכללים** (וינאייה פיטקה — סל כללי הנזירות. המתרגמים) והם נעדרים את המידות הטובות שתואמות את המעמד שלהם. יש להם רק את המראה החיצוני (הגלימה והראש המגולח. המתרגמים) של נזירים ופרחי נזירות.

על אנשים כאלה נאמר שאין להם זכות למנחות המוענקות להם, וצריכת המנחות שלהם נקראת **תהייאפארי־בהוגא** (theyyaparibhoga) "שימוש כמו גנב", או "**גנבה של מנחות**".

(2) הקבוצה השנייה — אלו שהם **בעלי מוסר**, אולם הם משתמשים ב"ארבעת צורכי הקיום הבסיסיים" (כזכור: מזון, ביגוד, מחסה

או רפואה. המתרגמים) **בלא שימת לב** וללא כל מחשבה על מטרתן האמיתית.

לדוגמה, כאשר הם אוכלים מזון, הם אינם מהרהרים בכך שהאכילה שלהם היא רק על מנת לקיים את גופם, לשמור על הבריאות והחיוניות למען תרגול החיים הגבוהים, ושהיא אינה על מנת להתפנק ומתוך היאחזות. צריכה כזו נקראת **אינאפארי-בהוגא** (inaparibhoga): "צריכה כבעל חוב".

עם זאת, במידה שהם משתמשים בצורכי הקיום הללו בתשומת לב, הם אינם נחשבים "בעלי חוב". (זה פחות קפדני מאשר בסוטות, אשר מציינות שכל עוד האדם לא הגשים ניבאנה הוא בעל חוב).

(3) הקבוצה השלישית — היא זו של ה"**לומדים**" (סאקא, sekha), המצויים בשבעת הרמות הראשונות מתוך שמונה הרמות של ה**דאקהינייא-פוגלה** (שיפורטו להלן).

השימוש שלהם במנחות נקרא **דייאג'אפארי-בהוגא** (diiyajjaparibhoga), "שימוש כיורש חוקי", כיורשיו של הבודהה.

(4) בקבוצה הרביעית — ישנם ה**ארהנטים**, המשוחררים לחלוטין מהשתוקקות, ואשר המידות הטובות שלהם מעניקות להם את הזכות המלאה למנחות.

להם יש את הזכות הגדולה ביותר למנחות הניתנות להם. השימוש שלהם במנחות נקרא **סטימיפארי-בהוגא** (stimiparibhoga): "שימוש כבעלים".

* * *

כאן נוכל לציין שהשימוש במילה **דאקהינייא** (בהתייחסות לאנשים שהגשימו התעוררות) מטרידה גורמים חברתיים וכלכליים.

המושגים של המנחות ואלה הראויים להם (וגם כמה היבטים של נושא הנדיבות) קשורים לאחד האידיאלים החברתיים העיקריים של הבודהיזם; הכמיהה לקהילה עצמאית (הנזירית) שהינה משוחררת לחלוטין משיטת המעמדות החברתיים, בתוך הקהילה הרחבה יותר.

החברים בקהילה זו משיגים את עצמאותם בתמורה לויתור על זכותם לרווחים חברתיים מסוימים (כגון, עושר, משפחה ומעמד) וויתור על כל קשר ישיר עם מוסדות חברתיים. לקהילה זו מערכת פעולה משלה המבוססת על המטרה של חופש מנטלי. הדבר עוזר לסדר החברתי הרחב יותר בכך שהדהמה נשמרת.

סגנון החיים העצמאי שלהם משמעותו שחברי הקהילה הזו (הנזירים. המתרגמים) מוותרים על כל תשלום, מלבד המנחות הניתנות להם כהוקרה לדהמה (כלומר, כתרגול המסייע להם בעמידה בפני חמדנות, או כתמיכה בהמשכיות לימוד הדהמה) על ידי חברי הקהילה הגדולה יותר, כמו בסיבוב הנדבות. הנזירים עושים זאת באופן כזה שלא משבש את חיי היומיום של האזרחים.

משווים את **הדאקהיניי-פוגאלה** לדבורים, אשר אוספים את אבקת הפולן מהפרחים מבלי לפגוע לא בצבע ולא בריח.

הקהילה הידועה כסנגהה תלויה לקיומה באנשים אחרים, שהקשר ביניהם הוא באמצעות לימוד הדהמה. הסנגהה חופשיה לפעול למען רווחתם של אחרים. חיייהם (של הנזירים. המתרגמים) תלויים באותם האנשים, אך לא באדם אחד יחיד; הם מסתמכים על אחרים ומשתייכים לכולם, אולם הם אינם שייכים לאיש.

בחברה מאורגנת היטב לא צריכים להיות אנשים עניים, ולכן גם לא קבצנים. בחברה שכזאת חברי הקהילה העצמאית הזאת (הסנגהה הנזירית. המתרגמים) יהיו היחידים המתקיימים על מנחות מאחרים באמצעות פעילויות כמו סיבוב הנדבות (שאינו קיבוץ נדבות).

העיקרון של חברה עצמאית בתוך הסדר החברתי הרחב יותר כמרכיב חיוני של חברה טובה אינו מופיע בשום מערכת חברתית, כלכלית או

פוליטית ידועה אחרת. הנושא, הכולל את המטרות והמשמעות של סיבוב הנדבות, הוא רחב ויש להשאיר אותו לזמן אחר.

ישנן שתי דרכים עיקריות לנתח את המושג של "אלה הראויים למנחות" (דאקהינייא-פוגאלה):

(1) חלוקה בעלת שמונה איברים — חלוקה לרמות הכחדה של

זיהומים ההולכות וגדלות; שהיא "ניתוח שלילי"

(2) חלוקה בעלת שבעה איברים — על פי מעלות טובות שהושגו,

שהיא "ניתוח חיובי"

* * *

שמונה הדאקהינייא־פוגאלה

זהו "הניתוח השלילי" – בחלוקה לרמות הנחדה של זיהומים ההולכות וגדלות. המתרגמים

הניתוח הזה מאורגן על פי "הזיהומים" או "הכבלים" שננטשו בכל רמה ובשילוב עם ההתקדמות בתרגול המשולש של מוסר, ריכוז וחוכמה.

כאן יש צורך להסביר תחילה את "הכבלים" (סאמיוג'נה, samyojana). המילה **סאמיוג'נה** מתייחסת לזיהומים או למצבי תודעה בלתי מיומנים הכובלים יצורים ארציים לסבל ולקיום באשליה, ממש כמו שוורים לתומים לעגלה. ישנם **עשרה "כבלים"**:

א. חמשת "הכבלים הנמוכים": (אוראמבהאגייא סאמיוג'נה, orambhagiyasamyjana):

(1) סאקאייא־דיטהי (sakkaya-ditthi) – **היקשרות להשקפת העצמי:**

אמונה שיש "עצמי" (קבוע, נפרד ולא מותנה. המתרגמים). היצמדות לתפיסה של דברים במונחים של "עצמי" וקיום. תפיסה זו מובילה לצורות גסות יותר של אנוכיות וסבל.

(2) ויצ'יקיצ'הא (Vicikiccha) – **ספק והססנות:**

אלו ספקות עמוקים במורה (סאסאדא, sasada) בדרך (דהמה, dhamma) או באלו המתרגלים אותה (סנגהה, sangha), בתרגול (סיקהא, sikkha), במקור החיים, בהתהוות המותנית (פאטיצ'ה־סמופאדה paticcasamuppada).

(3) סילה־באטה־פאראמאסא (silabbataparamnsa) – **היצמדות לטקסים ותרגולות:**

התפיסה המוטעית כי הקפדה על תרגולים מסוימים, טקסים ומוסכמות יכולים בעצמם להפוך את האדם לטהור או להובילו לשחרור.

- (4) קאמה־ראגא (kamaraga) — **השתוקקות חושית והיצמדות.**
 (5) פאטיגהא (patigha) — **נעס, רגזנות, סלידה.**

**ב. חמשת "הכבלים הגבוהים": (אודהמבהאג'ייא סאמיוג'נה,
 :uddhambhagiyasamyojana)**

- (6) רופה־ראגה (ruparaga) — **היאחזות בצורה מעודנת של חומר:**
 כמו למשל באובייקטים של ג'האנה או באושר הנובע ממצבי
 ההספגות של הצורה; היאחזות והשתוקקות לעולמות הגוף
 המעודן.
- (7) ארופה־ראגה (aruparaga) — **היאחזות במצבים לא חומריים:**
 כמו למשל האובייקטים של ארבעת מצבי ההספגות חסרי
 הצורה. היאחזות והשתוקקות [לעולמות] נעדרי הצורה/ חסרי
 הגוף.
- (8) מאנה (mana) — **יהירות או גאוה:**
 התפיסה של העצמי כ"כזה" מסוים, כגון: "עליון בהשוואה
 לאחרים", "שווה לאחרים", או "נחות מאחרים".
- (9) אודהצ'ה (uddhacca) — **בלבול, אי שקט, חוסר מנוחה.**
- (10) אויג'א (avijja) — **בורות:**
 בורות לגבי האמת, אי הבנה של חוקי הטבע או האמיתות
 הנאצלות.

ראוי לציין שהאיכויות של כל הדאקהיניא פוגלה, כמו אמון ומוסריות,
 אינם תוצאה של השקעת מאמץ רצוני או מכוון, אלא תולדה **טבעית**
 של התנסות (שהיא) משותפת **לכל** מי שהגשימו תובנה טרנסצנדטית,
 או ניבאנה.

(למשל, ניתן לערוך רשימה של תכונות של מישהו שהשיג תואר כמו:
 בעל ידע, יודע קרוא וכתוב, קרא הרבה ספרים, מסוגל להסביר מחשבות
 בבהירות, אולם אין זה אומר שמי שהוא בעל ידע, יודע קרוא וכתוב, קרא
 הרבה ספרים, מסוגל להסביר מחשבות בבהירות — הוא בעל תואר).

שמונת הסוגים הללו של **דאקהיניא-פוגאלה** הם למעשה רק **ארבע רמות** עיקריות במונחים של היחסים שלהם עם **"הכבלים"**.

הקבוצה הראשונה – **"התלמידים"** (סקהה, sekkha), או **"מי שיש לו עדיין שארית של היאחזות"** (סא-אופאדיססא פוגאלה, sa-) upadisesapuggala כוללת שלוש רמות:

(1) **רמה ראשונה** – "זה שנכנס אל הזרם" (סוטאפנה, sotapanna):

מי שנכנס לדרך הנכונה, לדרך האצילים כפולת השמונה; זה שהביא לכדי שלמות משמעת מוסרית (סילה), אבל עדיין לא השיג מיומנות מוחלטת ב**ריכוז** (סמאדהי) וב**חוכמה** (פניא). הוא זה שהלך מעבר לשלושת "הכבלים" הראשונים (הכחיד אותם):

(1) סאקאייא-דיטהי – **אמונה שיש עצמי** (היצמדות לתפיסה של דברים במונחים של 'עצמי' וקיום)

(2) ויצ'יקיצ'הא – **ספקות עמוקים** (אי ודאות שלא מאפשרת לאדם לתרגל את הדהמה)

(3) סילה-באטה-פאראמאסה-**היצמדות לטקסים ותרגולות**

(2) **רמה שניה** – "זה שחוזר פעם אחת" (סקדאגאמי, sakadagami):

מי שהביא לכדי שלמות את המשמעת המוסרית, שהינו מיומן למדי ב**ריכוז** וב**חוכמה**, ובנוסף לזניחת שלושת הכבלים הראשונים החליש במידה ניכרת את כוח החמדנות, הסלידה והאשליה.

(3) **רמה שלישית** – "זה שאינו חוזר" (אנאגאמי, anagami): מי שהביא לכדי שלמות משמעת מוסרית ו**ריכוז** והוא מיומן למדי (אבל לא לגמרי) בחוכמה.

בנוסף לזניחת שלושת הכבלים, "זה שאינו חוזר" זנח גם את הרביעי והחמישי, השתוקקות חושית וסלידה (ובכך זנח את כל חמשת "הכבלים התחתונים").

הקבוצה השנייה – "שאינם לומדים" (אסקהה, asekkha) או "אלו שאין בהם כל שארית של זיהומים" (אנופאדיססאפוגלה, anupadisesapuggala), כוללת רק רמה אחת:

(4) **רמה רביעית** – "ארהנט":

"הראוי", הוא זה ששבר את גלגל הסמסארה. הכחיד לחלוטין את השטפים, הביא לכדי שלמות את המשמעת המוסרית, הריכוז והחוכמה.

זה שזנח, בנוסף לחמשת "הכבלים התחתונים", גם את חמשת "הכבלים העליונים".

"סקהה" – פירושו "אחד שלומד":

כלומר, לסקהה יש עדיין כמה נושאים להשלים ביחס להתפתחותו האישית. התלמידים הם באחת משלושת הרמות הראשונות של הדאקהיניא־פוגאלה.

עליהם להמשיך ולתרגל כדי שיוכלו לנטוש את "הכבלים הגבוהים" עד שיגשימו ארהנטיות.

"א־סקהה" – הם אלו "שסיימו את לימודיהם":

הם סיימו את מלאכתם, ואין להם יותר זיהומים או כבלים שעליהם לנטוש ולא מצב גבוה שיש להגיע אליו. אלו הם הארהנטים.

"סא־אופאדיססאפוגאלה" – הם "אלו שנותרה להם עדיין שארית של היאחזות" (אופאדי):

כלומר, עדיין יש להם זיהומים. אלו הם שלושת הרמות הראשונות של דאקהיניא־פוגאלה.

”אנ־אופאדיססאפוגאלה” — הם **”אלו שלא נותרו בהם שאריות של
היאחזויות או זיהומים”**;

ולכן הם הארהנטים.

לגבי המושג **”אופאדי”**:

יש לשים לב שבאן משמעות המילה **אופאדי** היא **היאחזות**
(אופאדאנה) אשר מייצגת **זיהומים**,
וזאת, כדי להבדילה בין ה”אופאדי” במילה ”סא־
אופאדיססניבאנה” (”ניבאנה עם שאריות”. המתרגמים) ובמילה
”אנ־אופאדיססניבאנה” (”ניבאנה **בלי** שאריות”. המתרגמים),
שמשמעותה בהן היא **”משהו שקשור ל”**, המתייחס לחמשת
המצרפים.

לכן, משמעות זו אינה מתנגשת עם הסוטות המתארות אופני תרגול
חשובים כמו, ’ארבע היסודות של תשומת לב’, ’ארבע יסודות ההצלחה’
או ’חמש היכולות’, אשר מסיימות עם הביטוי המעודד האומר שכאשר
תרגולים כאלה מבשילים, הם מובילים לאחד משני הפירות:
”ארהנטיות ברגע הנוכחי, או, אם עדיין נותרה **היאחזות** — הפירות של
’זה שאינו חוזר’.”

אופאדי במובן הזה, של אותן סוטות (אופאדי סאסא), הוא בבירור
אופאדאנה — **”היאחזות”** או **”זיהומים”**.

* * *

שמונת הסוגים הללו של ה”דאקהיניא־פוגאלה” מאורגנים **בארבע
זוגות** כדלקמן:

- (1) ”זה שנכנס אל הזרם” (מי שהגשים את הפירות של הכניסה
לזרם).
- (2) מי שמתרגל כדי להגשים את הפירות של ”כניסה לזרם”.

- (3) "זה שחוזר פעם אחת" (מי שהגשים את הפירות של "זה שחוזר פעם אחת").
- (4) מי שמתרגל כדי להגשים את הפירות של "זה שחוזר פעם אחת".
- (5) "זה שאינו חוזר" (מי שהגשים את הפירות של "זה שאינו חוזר").
- (6) מי שמתרגל כדי להגשים את הפירות של "זה שאינו חוזר".
- (7) "ארהנט" (מי שהגשים את הפירות של "ארהנטיות").
- (8) מי שמתרגל כדי להגשים את הפירות של "ארהנטיות".

ארבעת הזוגות הללו של הדאקהיניא פוגלה הם אלה אשר בדיקלום (צ'אנטינג) על "איכויות הסנגהה", מתייחסים אליהם כאל ה"סאוואקה-סנגהה": *yadidam cattari purisayugani attha purisapuggala, esa bhagavato savaka sangho* — "ואלה הם: ארבעה זוגות, שמונה אנשים. אלה הם קהילת הנזירים של תלמידיו של המבורך".

"סאוואקה-סנגהה" זו, היא שמאחר יותר נודעה בשם "ארייא-סנגהה" — "הסנגהה האצילה".

בטיפיטאקה ("שלושת הסלים" — שלושת האוספים של הקאנון הבודהיסטי המוקדם. המתרגמים) המילה "ארייא-סנגהה" נמצאת רק פעם אחת בטקסט של האנגוטר ניקאיה (אוסף הדרשות הממוספרות. המתרגמים) ושם היא משמשת כמילה נרדפת ל"סאוואקה-סנגהה". ואילו בפרשנויות, המילה נמצאת לעיתים קרובות יותר, כפי שנראה בטקסט של ה"ויסודהימגה" ("דרך הטיהור", הטקסט הפרשני החשוב ביותר במסורת התהרוואדית, מאת בודהגוסה. המתרגמים).

ברגע שהמונח "סנגהה אצילה" הפך למונח פופולרי עבור "סאוואקה-סנגהה", קהילת הנזירים נודעה בשם "סאמאטי-סנגהה" (*sammati sangha*) — הסנגהה הקונבנציונלית, שיש בה ארבע נזירים כלשהם או יותר, (לא בהכרח כאלו שהגשימו התעוררות. המתרגמים).

ה'סאוואקה־סנגהה' מהווה זוג יחד עם המונח "בהיקו־סנגהה"
(bhikkhusangha)

בעוד שה"ארייא־סנגהה" היא זוג עם ה"סאמאטי־סנגהה".

בכל אופן, התייחסות לסנגהה כאל "ארייא" (אצילה) או "סאמאטי"
(קונבנציונלית) היא מוסכמה מבוססת היטב, וככזאת אין מניעה
לשימוש במונחים אלה על בסיס רחב יותר.

* * *

שבעת הסוגים של הדאקהיניא פוגאלה

(זהו "הניתוח החיובי" - על פי מעלות טובות שהושגו. המתרגמים)

סוג זה של ניתוח מאורגן על פי "היכולות", (אינדריה, indriya) ו"השחרור" (וימוקא, vimmoḅkha) שפותחו בתרגול, לכן עלינו להכיר אותם תחילה.

"היכולות" – אינדריה

אינדריה מתורגמת באופן מילולי ל"זה אשר אחראי", שמשמעותו האיכויות האחראיות בראש ובראשונה לשרש את המכשולים לתרגול הדהמה.

חמישה מכשולים אלה הם:

- (1) חוסר אמון
- (2) העדר מאמץ
- (3) חוסר תשומת לב
- (4) היעדר ריכוז
- (5) בלבול ואשליה או העדר חובמה.

מכאן שחמשת "היכולות" (אינדריה) האחראיות לתמיכה בתרגול הן:

- (1) **אמון** (סדהא, saddha)
- (2) **מאמץ** (ויריה, viriya)
- (3) **תשומת לב** (סטי, sati)
- (4) **ריכוז** (סמאדהי, samadhi)
- (5) **חובמה** (פניא, panna)

יכולות אלו יהיו נוכחות במידה זו או אחרת בדרגות שונות אצל אנשים שונים.

היכולות שגורמות להבדלים בהגשמת הדהמה, ובכך משמשות אמת מידה להערכת הרמות של דאקהיניא-פוגאלה או 'האצילים' הם:

- (היכולת של) **אמון** (סדהאינדריה, saddhindriya)
- (היכולת של) **ריכוז** (סמדהאינדריה, samadhindriya)
- (והיכולת של) **חוכמה** (פניאינדריה, pannindriya).

שמונה רמות "השחרור" – וימוקהא:

המילה "וימוקהא" (vimokkha) פירושה "הליכה מעבר" או "שחרור". היא מתייחסת להשתחררות מאותן איכויות המהוות מכשול.

השחרור מתאפשר באמצעות התעלות התודעה, שממנה נובע "ריכוז חד-נקודתי" באובייקט עליו מתמקדים. כאשר התודעה הינה "חד-נקודתית" (מרוכזת), היא חופשיה מאיכויות בלתי-מיומנות ולכן נאמר עליה שהיא משוחררת.

עם זאת, סוג זה של "שחרור" מושג באמצעות כוח הריכוז, והוא נמשך רק כל עוד מתקיים הריכוז. אין זה שחרור במובן הסופי של המושג, כזה שבו התודעה משוחררת לחלוטין מכל הזיהומים, שהוא מצב של ניבאנה.

שמונה רמות "השחרור" הן:

(1) **"הוא (המודט) בעל צורה, הוא רואה צורה":**

מתייחס לארבעת מצבי ההספגות המדיטטיביים הראשונים (ג'האנה) המושגים באמצעות ריכוז על אובייקט פנימי/ בגוף של המודט עצמו (כגון צבע השיער).

(2) **”הוא מתבונן באובייקט מדיטציה חסר צורה בתוכו ורואה צורות חיצוניות”:**

מתייחס לארבעת מצבי הספיגה המדיטטיביים הראשונים של הצורה המושגים באמצעות ריכוז על אובייקט חומרי חיצוני.

(3) **”הוא מתבונן ברעיון ”בסדר גמור”:**

מתייחס למצב ההספגות המדיטטיבי שמושג על ידי מי שמתבונן בהופעה הנעימה של אובייקט צבעוני (וואנה קסינה, vanna kasina).

בפטיסמבהידמגה, זה מתואר כמצב ספיגה של מי ששוהה בארבעת **”מצבי התודעה הנעלים”** (בראהמה ויהארה), אשר גורמות לשינוי בתפיסת האדם וראיית כל התופעות באור חיובי:

– התכוונות אוהבת (מטא)

– חמלה (קרונא)

– שמחה בשמחתו של האחר (מודיטה)

– איזון התודעה (אופקהה)

(4) **כניסה לממד ”חלל אינסופי”:**

על ידי הליכה אל מעבר לכל התפיסות החומריות, באמצעות הפסקת הסלידה ואי עשיית הבחנות (נאנאטאסאנא, nanattasanna), הוא נכנס למימד של **”חלל אינסופי”** (אקאסאנצ'איטנה, akasancayatana).

(5) **כניסה לממד ”הכרה אינסופית”:**

על ידי הליכה אל מעבר למימד **”חלל אינסופי”**, הוא נכנס למימד **”הכרה אינסופית”** (וינניאנצ'איטנה, vinnanancayatana).

(6) **כניסה לממד ”לא כלום”:**

על ידי הליכה אל מעבר למימד **”הכרה אינסופית”**, הוא נכנס למימד **”אין כלום”** (אקינצ'איטנה, akinacayatana).

(7) כניסה למימד "לא תפיסה ולא אי־תפיסה":

על ידי הליכה אל מעבר למימד "לא כלום", הוא נכנס לתוך למימד "לא תפיסה ולא אי־תפיסה" (נבאסאנאנאסאנאיטנה, nevasannanasannayatana).

(8) כניסה למימד "הפסקת החשיבה והתפיסה":

על ידי הליכה אל מעבר למימד של "לא תפיסה ולא אי־תפיסה", הוא נכנס למימד של "הפסקת החשיבה והתפיסה" (סניאוודאייטאנירודה, sannavedayitanirodha).

בעיקרו של דבר, "שמונה רמות השחרור" הללו הם פשוט דרך נוספת לתאר את "שמונת ההישגים".

"היכולות" (אינדריה) קשורות ל"שחרור" (וימוקהא) באופן הבא:

בשלבם ההתחלתיים של התרגול הגורמים המניעים העיקריים הם **אמון** או **חוכמה**. אם ריכוז מתפתח עד להשגת וימוקהא, הוא הופך לכוח העיקרי בתרגול.

השגת "השחרור" (וימוקהא) כרוכה בהשגת הג'האנה הרביעית והלאה (כלומר, את הג'האנות "חסרות הצורה". המתרגמים).

כאשר **אמון** או **חוכמה** הם הכוחות העיקריים המניעים את התרגול, עדיין ניתן להשיג את ארבעת הג'האנות "החומריות" (המכונות לעתים ארבעת הג'האנות הראשונות. המתרגמים), אולם לא את הג'האנות "נעדרות הצורה" (המכונות לעתים ארבעת הג'האנות הגבוהות. המתרגמים). במילים אחרות, "שחרור" עדיין אינו מושג.

עם זאת, גם כאשר **ריכוז** (סמאדהי) הוא הכוח המוביל בתרגול, הוא חייב בסופו של דבר לפנות את הדרך ל**חוכמה** (אולם תרגול כזה שונה מזה המתפתח אך ורק בהנחיית יכולת החוכמה שבו "שחרור" מושג תוך כדי התהליך).

הקשר בין שבעת ה"דאקהיניא־פוגאלה" או ה"ארייא־פוגאלה" ובין "יכולות" (אינדריה) ו"שחרור" (וימוטי):

א. סקהא — "תלמידים" (סא־אופאדיססאפוגאלה, upadise-sapuggala):

(1) "זה המתרגל באמצעות אמון" — סדהא נוסרי (saddhanusari):

אלו אשר מתרגלים עבור השגת ה"כניסה אל הזרם" ומונעים בעיקר על ידי אמון.

הם מפתחים את הדרך האצילה מתוך אמון.

(כאשר אנשים אלה משיגים את המטרה נאמר עליהם שהם סדהא וימוטי saddhvimutti: משוחררים באמצעות אמון).

(2) "זה המתרגל באמצעות הדהמה" — דהמה נוסרי

(dhammanustri):

אלו אשר מתרגלים עבור השגת ה"כניסה אל הזרם" בעלי יכולת חוכמה מפותחת.

הם מפתחים את "הדרך" בעיקר באמצעות חוכמה.

(כאשר אנשים אלה משיגים את "הפירות" נאמר עליהם שהם דיטהי פאטא, ditthippatta, השיגו ראייה נכונה).

(3) "משוחררים באמצעות אמון" — סדהא וימוטה

(saddhvimutta):

אלו אשר מבינים את ארבע האמיתות הנאצלות ואשר רואים בבהירות את האמת שאליה הצביע הבודהה.

הם מתרגלים כראוי וחלק מהשטפים (אסאווא) שלהם מוכחדים דרך ראיית האמת של האמיתות הנאצלות, אבל עבורם, אמון הוא הכוח המוביל.

(רמה זו מתייחסת לאלו שהשיגו את פירות ה"כניסה אל הזרם", עד לרמה של המתרגלים להשגת ארהנטיות, באמצעות כוח

האמון. כשאנשים אלה משיגים ארהנטיות, הם ידועים בשם פניא וימוטה, (pannavimutta).

(4) **”אלו אשר השיגו ראייה נכונה” – דיטהי פאטה (ditthippatta):**

אלו אשר מבינים את הדהמה ואשר רואים את הלימוד של הבודהה בבחירות. הם מתרגלים באופן נכון בהתאם ללימוד וחלק מהשטפים נכחדים דרך תובנה של האמיתות האציליות. (זה מתייחס לאלו שהשיגו את פירות ה”כניסה אל הזרם” ומעלה, עד לרמה של אלו המתרגלים להשגת ארהנטיות, באמצעות כוח החוכמה. כשאנשים אלה משיגים ארהנטיות, הם ידועים בשם פנייא וימוטה, (pannavimutta).

(5) **”אלו שחוו (את זה) בעצמם” – קיאסאקהי (kayasakkhi):**

אלו אשר חוו את שמונת החירויות בעצמם וחלק מהשטפים הוכחדו דרך ראייה של האמיתות האציליות עם חוכמה. (זה מתייחס לאלו שהשיגו את פירות ה”כניסה אל הזרם” ומעלה, עד לאלו המתרגלים להשגת ארהנטיות, עם ריכוז חזק במיוחד. כשהם משיגים את פירות הארהנטיות, הם הופכים אובאהטובהגא וימוטה ubhatobhagavimutta, משוחררים בשתי הדרכים).

ב. א־סקהא – ”אלה שאינם לומדים” (אסקהא או אנאופדיספוגאלה, (asekha or anupadisesapuggala):

(6) **”משוחררים דרך חוכמה” – פניא וימוטה (pannavimutta):**

אלו שלא חוו את שמונת החירויות בעצמם, אבל כל השטפים שבהם הוכחדו דרך ראיית ארבע האמיתות הנאצלות. (אלו הם הארהנטים שהסתמכו על מדיטציית תובנה להשלמת ה”דרך” שלהם).

(7) **”משוחררים בשתי הדרכים” – אבאהטובהנגא וימוטה**
 (ubhatobhngavimutta):

אלו שהגשימו את שמונת החירויות בעצמם ושבהם השטפים כולם הוכחדו דרך ראיית ארבעת האמיתות האצילות עם חוכמה. (אלו הם הארהנטים שקודם פיתחו ריכוז כבסיס לתובנה והשלמה של ה”דרך”).

את שני הסוגים העיקריים הללו של הארהנטים ניתן להוסיף ולחלק כדלקמן:

(א) **”אלו המשוחררים דרך חוכמה” – פניא וימוטה**
 (pannavimutta):

הם אלה שהסתמכו בעיקר על פיתוח תובנה בתרגול שלהם, אבל פיתחו שלוה או ריכוז (סמטהה, samatha) רק במידה הנדרשת לפיתוח וידיעה של הפסקת השטפים. הם מגיעים לכל היותר לג’האנה הרביעית ואין להם יכולות מיוחדות (כגון כוחות על חושיים או יכולת להיכנס למצב של הפסקת החשיבה והתחושה). אפשר לחלק אותם לחלוקת משנה כדלקמן:

(1) **סוקהא ויפאסקהא** (sukkhavipassaka):

אלה המפתחים תובנה בלבד ומגיעים לג’האנה רק כאשר מגשימים את ה”דרך”.

(2) **פניא וימוטה** (pannavimutta) **עם ארבע הג’האנות:**

הם מפתחים לפחות את הרמה הראשונה של ג’האנה, ולכל היותר את הרמה הרביעית, לפני שהם מפתחים תובנה ומגיעים לארהנטיות.

(3) **פאטיסמבהידא פאטה** (patisambhidappatta):

אלה המגיעים לארבעת הפאטיסאמבהידא, **”מיומנויות חוכמה”** או תובנות אנליטיות, אשר הינן:

(1) אטא פאטיסמבהידא (atthapafisambhida):
מיומנות בלימוד הדהמה, תובנה אנליטית למשמעות
 של לימוד הדהמה.

(2) דהמה פאטיסאמבהידא (dhammapatisambhida):
מיומנות בעקרונות, תובנה אנליטית של העקרונות
 הבסיסיים של הדהמה.

(3) נירוטי פאטיסמבהידא (niruttipatisambhida):
מיומנות עם מילים, תובנה אנליטית לשפה.

(4) פטיבהנא פטיסאמבהידא (patibhana-
 patisambhid): **מיומנות בפטיבהאנה** (patibhana)
 מחשבה, פיקחות.

(ב) **”אלו המשוחררים בשתי הדרכים” – אובהטובהגאוימוטה**
 (ubhatobhagavimutta) הם אלה אשר הלכו מעבר לצורה
 (רופה) באמצעות פיתוח ארבע הג'אהנות חסרות הצורה והלכו
 מעבר לתודעה (נאמה) על ידי פיתוח של הדרך האצילה.
 זהו שחרור שבו שני מסלולים:

(1) על ידי ויקהאמבהאנה (vikkhambhana) – הבאה לכדי
 דעיכה באמצעות **כוח הג'האנה**.

(2) על ידי סאמוצ'הדה (samuccheda) – עקירת המזהמים
 באמצעות **כוח החוכמה**.

הם יכולים להיות מסווגים כדלקמן:

(א) **אובהטובהגא וימוטה:**

הארהנטים שפיתחו לפחות את ארבעת הג'אהנות חסרות
 הצורה, אבל לא את הידע הארצי (הידע על העולם הרגיל)
 או ידיעת-על (ראו להלן (ב) ו- (ג))
 (ב) **טויג'א** (tevijja):

ארהנט שהשיג את **”שלושת סוגי הידע”** על העולם:

(1) **פובניואסניסאטיניאנא** (pubbenivasaniisa-
 tinana): יכולת להיזכר בחיים הקודמים.

- (2) **קוטופאטנאניאנא** (cutuppatanana): היכולת לראות את ההופעה וההיעלמות של יצורים אחרים בהתאם לקרמה שלהם, אשר נמצאת בהתאמה עם תפיסה על־חושית (העין האלוהית) (dibbacakkhu) שהיא ידע־העל החמישי מתוך שישה.
- (3) **אסוואקהאיאניאנה** (asavakkhayanana): ידע של הפסקת השטפים.
- (ג) **צ'הלאבהינא** (chalabhinna): ארהנט שהשיג את "ששת סוגי ידע־העל" (אבהינא, abhinna):
- (1) **אידהיוידהא, אידהיוידהי** (iddhividha, iddhividhi): יכולות על־טבעיות (כגון היכולת לעוף, ללכת על מים, לעבור דרך קירות).
- (2) **דיבאסוטא** (dibbasota): היכולת לשמוע דברים מעבר לכוחות השמיעה הרגילים.
- (3) **קתופארינאנה** (cetoparinana): היכולת לקרוא מחשבות.
- (4) **פובניוואסנוסאטי** (pubbenivasanusati): היכולת להיזכר בחיים הקודמים.
- (5) **דיבאצ'אקהו** (dibbacakkhu): היכולת לראות דברים מעבר ליכולות הראייה הרגילה.
- (6) **אסוואקהאיאנה** (asavakkhayanana): הידע של הפסקת השטפים.
- (ד) **פאטיסמבהידאפטה** (patisambhidappatta): ארנהט המשוחרר בשתי הדרכים אשר משיג גם את ארבע מיומנויות החוכמה המוזכרים לעיל.

את כל סוגי הארנהטים האלה ניתן לקבץ יחד כך:

- (1) **סוקהאויפסקה** (sukkhavipassaka): זה **שמפתח תובנה בלבד**.
- (2) **פניאוימוטה** (pannavimutta): זה **שמשוחרר דרך חוכמה** (מלבד ה-סוקהאויפסקה).
- (3) **אובהטובהגאוימוטה** (ubhatobhfigavimutta): זה **שמשוחרר בשתי הדרכים**.
- (4) **טויג'ה** (tevijja): זה **שהשיג את שלושת סוגי הידע על העולם**.
- (5) **צ'הלאבהינא** (chalabhinna): זה **שהשיג את ששת סוגי ידע־העל**.
- (6) **פאטיסמבהידאפטה** (patisambhidappatta): זה **שהשיג את ארבעת מיומנויות החוכמה**.

ארנהט שהשיג את שתי האחרונות (הן את ששת סוגי ידע־העל והן את ארבע מיומנויות החוכמה) נחשב לארנהט שהגשים את הדרך ברמה הגבוהה ביותר.

חלק חמישי

איכויות
"הכניסה אל הזרם"

התחושה הכללית בקרב הבודהיסטים כלפי ניבאנה וכלפי ארהנטיות (השתמשנו במושג ארהנטיות עבור: הגשמת איכות ארהנט. המתרגמים) השתנתה מאוד במשך השנים. אם בתקופות העתיקות אנשים דמינו את הניבאנה כעיר האושר הנצחי המשובצת אבני חן, הרי שבמשך הזמן היה מעבר לתפיסתה כמצב של הכחדה.

ככל שהחברה סוטה מן העקרונות הבודהיסטיים ופונה לעבר מטריאליזם, כך נוטים יותר האנשים לראות ניבאנה כמצב שלילי, דבר שיש להימנע ממנו.

במקרה הטוב ניבאנה נראית כמו משהו רחוק מאוד, עם מוטיבציה מועטה לשאוף אליה או להתמודד עימה.

מבחינה זו יש מצב אחד שהוא רלוונטי במיוחד לאנשים בימינו, וזהו מצב של "הכניסה אל הזרם", שהוא הרמה הראשונה של "האצילים". למעשה, צריך תמיד לתת דגש מיוחד בלימוד למצב "הכניסה אל הזרם"; ולמרות זאת לעיתים קרובות פוסחים עליו.

הבודהה אמר:

"נזירים, כל האנשים, אלה שיכולים להיעזר בכם והמחכים ללמוד את הדהמה, יהיו אלה חברים, עמיתים, קרובים או בני משפחה, יש לעודדם וללמדם להיות מבוססים היטב בארבע האיכויות הללו של הנכנס אל הזרם."

מצב "הכניסה אל הזרם" אינו רחוק מדי או מפחיד ליצורים לא ערים, אפילו בזמן הנוכחי; למעשה, זו אפשרות מאוד אטרקטיבית. רבים מתלמידיו של הבודהה שהגשימו "כניסה אל הזרם" היו בעלי בתים שחיו חיים מוסריים לדוגמה, בתוך החברה הרגילה. היו להם משפחות מאושרות והם פעלו לרווחת הקהילה, הדת והמולדת שלהם. חייהם שימשו דוגמה טובה לאחרים ללכת בעקבותיהם.

למרות שאנשים אלו היו בעלי הישגים גבוהים, עדיין נותרו להם כמה מזהמים. כשעמדו מול אובדן ופרידה הם חשו צער ובכו; הם עדיין חשו

השתוקקות וכעס כמו אנשים רגילים, אבל אלו היו קלים ועדינים יותר, והם לא ביצעו ביודעין מעשי רוע קיצוניים. הסבל שהם חוו היה קל בהשוואה לסבל אותו הם זנחו. היה להם בסיס איתן לנהל את חייהם על פי 'דרך' של טוב מושלם (קוסלה, kusala) ואושר נטול אשמה.

כמה מהתלמידים ה'נכנסים אל הזרם' הבולטים יותר של הבודהה היו:

- **המלך בימביסרה** (Bimbisara).
- **המלך מאגדהא** (Magadha), שהציע את חורשת הבמבוק שהפכה למנזר הבודהיסטי הראשון ואשר שמר על שמונת הכללים הנזיריים ארבע פעמים בחודש.
- **אנטהפינדיקה** (Anathapindika), הסוחר העשיר, נותן החסות המפורסם של מנזר ג'טאוונה שתמך בנזירים ללא ציפייה לתמורה ועזר גם לעניים.
- **הגבירה ויסקהה** (Visakha), התומכת הנשית הראשונה במעלה מחוץ לקהילה הנזירית, שאפילו אחרי שילדה עשרים ילדים היתה מסוגלת לעשות עבודה קהילתית רבה, ולמלא תפקיד חשוב בפעילויות הסנקהה, ולהשתתף כאישיות בולטת בחברה הקוסאלאנית.
- **ג'יוואקה קומראבהאקה** (Jivaka Komarabhaca) הרופא המלכותי במגאדהא, שנערץ בחוגים הרפואיים המסורתיים, והיה גם רופאם של הבודהה והסנקהה.
- **בני הזוג נקולה** (Nakula), הבעל והאישה שחיו יחד באהבה עד להגיעם לגיל זקנה ואשר שאפו להיפגש זה עם זו בכל גלגולי חייהם הבאים.

* * *

האיכות הידועה ביותר, המיוחסת ל'נכנס אל הזרם' היא זניחת שלושת "הכבלים" הראשונים (השקפה בדבר זהות עצמית קבועה, ספק,

היצמדות עיוורת למנהגים ולטקסים). זה אמנם סוג "שלילי" של איכות, אבל יש גם איכויות חיוביות יותר, ובטקסטים נראה כי האיכויות החיוביות הללו קיבלו דגש רב.

ישנן הרבה איכויות (חיוביות) כאלו, אך ניתן לסכם אותן כחמש:

- (1) אמון (סדהא, saddha)
- (2) התנהגות מוסרית (סילה, sila)
- (3) לימוד (סוטה, sutta)
- (4) נדיבות (קאגא, caga)
- (5) חוכמה (פניא, panna)

כאן אציג את שתי קבוצות האיכויות, הן את אלו שנזנחו, והן את אלו שנרכשו, ואתאר את מאפייניהן העיקריים.

א. איכויות שנרכשו

1 אמון

אמונה איתנה בקיומה של אמת, ביכולת של הטוב להתרחש ובחוק הטבע של סיבה ותוצאה; ביטחון נחוש ביכולת האנושית להתעלות מעל הסבל ולפתור בעיות בתבונה; אמון מלא בקהילה אשר מתנהלת ומתפתחת על פי אותה דרך.

סוגים אלה של אמונה וביטחון באים לידי ביטוי באמון היציב והבלתי מעורער ב"שלושת אבני החן" (הבודהה, הדהמה, והסנגהה. המתרגמים).

זהו אמון בלתי ניתן לערעור כיוון שהוא מבוסס על תובנה והבנה.

(2) התנהגות מוסרית

התנהגות מילולית ומנטלית כנה ופרנסה המבוססת על אמצעי מחייה המקובלים על האצילים. ל"נכנסים אל הזרם" יש התנהגות "חופשית", בכך שהם כבר לא עבדים של התשוקות שלהם. הם מתנהגים בתואם עם הדהמה ומשמעותה האמיתית, על מנת להיטיב, ליצור חסד ומצבים ללא רבב, ללכת נגד המזהמים, ולפתח שלווה וריכוז. באופן כללי, שמירה נכונה על חמשת כללי המוסר נחשבת להתנהגות מוסרית נאותה.

(3) למידה

להיות תלמיד "אציל" ומלומד, פירושו שהדרך האצילה והדהמה האצילה נלמדו והופנמו.

(4) נדיבות

להיות ללא קמצנות, להיות מוכן לחלוק ולתת.

(5) חוכמה

להיות בעל חוכמה של "סקהה" (sekha) פירושו לדעת בבהירות את "ארבעת האמיתות הנאצלות", לראות את "ההתהוות המותנית" ולהבין בבהירות את "שלושת מאפייני המציאות" (ארעיות, סבל והעדר עצמי קבוע) כך שהצורות השונות של השקפה לא נכונה מוכחדות לחלוטין. על מי שהוא מעבר לכל ספק בקשר לארבע האמיתות הנאצלות נאמר שהוא "מי שבאמת יודע את העולם".

(6) יחסים קהילתיים:

"נכנסים אל הזרם" יוכלו לתרגל באופן מלא על פי ששת הסאראניאדהמה (saraniyadhamma), העקרונות המובילים להרמוניה ואחדות בקהילה,

כיוון שהם מסוגלים לתרגל אותם עד האחרון שבהם שנחשב ככולל את כל האחרים — דיטהיסאמנטא (ditthisamannata).

ששת הסאראניאדהמה הם:

- (1) **מטאקאייקאמה** (mettakayakamma)
פעולות מיטיבות; התנהגות מועילה, נעימה ומכבדת.
- (2) **מטאוודקאמה** (mettavadkamma)
דיבור אדיב; עצה ידידותית, דיבור מנומס.
- (3) **מטאמנוקאמה** (mettamanokamma)
מחשבות מיטיבות; ראיית האחר באור חיובי, חשיבה בדרכים מועילות, התייחסות נעימה ושמחה לזולת.
- (4) **סאדהארנאבהוגי** (sadharanabhogi)
שיתוף ברווחים שהושגו ביושר; דאגה לחלוקה שווה של הרווחים בכל הקהילה.
- (5) **סילהסאמנטא** (silasamannata)
התנהגות מוסרית הרמונית, הימנעות מלהיות מקור למבוכה או חשד עבור הקהילה.
- (6) **דיטהיסאמנטא** (ditthisamannata)
הוקרה הרמונית של השקפת העולם האצילה (אריאדיטהי, ariyaditthi), אשר מובילה לרווחה והסרת הסבל.

בעניין ההשקפה האצילה, שבסאראניאדהמה השישית הזו, ישנן שתי תכונות של "הנכנס אל הזרם" שהן רלוונטיות במיוחד:

- (1) אם ה"נכנס אל הזרם" הביא עצמו לכדי עבירה (אפאטי, apatti) כלשהי, שהיא ברת פתרון, הוא באופן טבעי יחשוף אותה מיד בפני חבריו ושותפיו ויהיה נחוש בדעתו להיזהר מלעשות את אותו הדבר בעתיד.
- הדבר דומה לתינוק שמניח את ידו על פחם לוהט ומיד מושך אותה לאחור.

(2) ה"נכנסים אל הזרם" נוטים באופן טבעי, לא רק לעזור בכל מיני פעילויות קהילתיות, אלא גם להיות במודעות מוגברת ומתמדת לפיתוח התרגול במוסריות גבוהה, ריכוז גבוה וחוכמה גבוהה.

הדבר דומה לפרה שלא עסוקה רק באכילת עשב, אלא גם משגיחה בו בזמן על העגל שלה. כלומר, ישנה תשומת לב, הן להתחייבויות לקהילה והן למחויבות אישית להתקדם בדרך האצילה.

(7) אושר:

ה"נכנס אל הזרם" החל לחוות אושר עילאי (לוקוטארה, lokuttara), שהוא מעודן, עמוק ובלתי תלוי (משום שהוא השיג את השחרור האצילי).

ב. איכויות שננטשו

(1) שלושת "הכבלים" (ניווראנה, nivarana):

(1) **סאקאיה-דיטהי** (Sakkaya-ditthi):

השקפה מוטעית לגבי העצמי, היצמדות עיוורת למראית עין של הדברים המובילה לצורות גסות יותר של אנוכיות וסבל.

(2) **ויצ'יקיצ'ה** (Vicikiccha):

ספק ואי ודאות לגבי המורה (בודהה), הלימוד (הדהמה), הקהילה (הסנגהה) או התרגול (סיקהא, sikkha), שמונע מהתודעה להתמסר במלואה לתרגול ולהתקדמות בדרך.

(3) **סילה-באטה-פאראמסה** (Silabbataparamasa):

היצמדות עיוורת לטקסים ותרגולות; הקפדה על תרגולות, טקסים ומנהגים שאינם באמת בתואם עם מטרות ראויות כמו שלום, הרמוניה ופיתוח סמאדהי, אלא מבוססות על השתוקקות והשקפות, כגון התשוקה ליתרון אישי, בורות ואמונות טפלות.

2) חמשת המרכיבים הבסיסיים של "קמצנות" (מאצ'רייה macchariya)

- (1) אוואסמאצ'ארייה (Avasamacchariya):
קמצנות בכל הנוגע לאזור המגורים.
- (2) קולאמאצ'ארייה (Kulamacchariya):
קמצנות בכל הנוגע למשפחה או קבוצה.
- (3) להאמאצ'ארייה (Lhamacchariya):
קמצנות בכל הנוגע לרווח חומרי.
- (4) ונהמאצ'ארייה (Vannamacchariya):
קמצנות בכל הנוגע להוצאת שם טוב לאחרים או ביטוי דברי שבח.
- (5) דהמהמאצ'ארייה (Dhammamacchariya):
קמצנות בכל הנוגע לידע.

3) ארבע "ההטיות" (אגאטי, agati):

- (1) צ'נדאגאטי (Chandagati):
ההטיה של לקיחת צד.
- (2) דוסאגאטי (Dosagati):
ההטיה של כעס.
- (3) מוהאגאטי (Mohagati):
ההטיה של בורות או אשליה.
- (4) בהאייאגאטי (Bhayagati):
ההטיה של פחד.

4) צורות גסות יותר של תאווה, סלידה ואשליה

אשר יובילו ללידה מחדש בעולמות התחתונים.

כיוון שאלה ננטשו, אין אפשרות לבצע מעשי רוע קיצוניים שיגרמו לקרמה רעה.

5 צרות ומצוקות

אשר בדרך כלל עולות בגלל התנהגות המנוגדת לחמשת כללי הנזירות. מי ש"נכנס אל הזרם", התעלה פעם אחת ולתמיד על החלק הארי של הסבל (דוקהה. המתרגמים) ורק חלק מזערי שלו נותר.

למעשה, האיכויות שננטשו והאיכויות שנרכשו הן במהותן אותו הדבר:

רק כאשר יש חוכמה מספקת לגבי טבעם האמיתי של הדברים אפשר לוותר על "ההשקפה המוטעית לגבי העצמי" (סאקאי־דיטהי). כאשר סוג זה של חוכמה עולה — ה"ספק" (ויצ'יקיצ'ה) מתמוסס באופן טבעי וה"אמון" המבוסס על אותה חוכמה מתחזק.

בה בעת, ההבנה לעומק של הכוונות העומדות מאחורי כללי המוסר, מאפשרת כעת לקיימם כפי שנועדו.

"התנהגות מוסרית" הופכת להיות אריי־אקאנטאסילה (ariyakantasila) "התנהגות שהאצילים משבחים".

(וגם) "היצמדות עיוורת לטקסים ותרגולות" (סילה־באטא־פארמסה) נעלמת באופן טבעי.

כאשר מפתחים "התמסרות" — "קמצנות" נעלמת באופן טבעי.

כאשר תאווה, שנאה ואשליה מתמתנים באמצעות ידיעה של טבעם האמיתי של הדברים, האדם אינו נופל עוד תחת כוח השפעתן, וזה מוביל להתרופפות היאחזות.

כאשר היאחזות מתרופפת, הסבל נחלש וסוג של אושר גבוה יותר מתממש.

בקיצור, המצב של "כניסה אל הזרם" הוא ערובה לחיים מספקים הן מבחינת "המידות הטובות" והן מבחינת "האושר":

– מבחינת "המידות הטובות":

"כניסה אל הזרם" מספיקה כדי להבטיח שהאדם לא יתנהג בצורה מסוכנת לעצמו ולאחרים, אלא בדרכים המביאות תועלת.

המידות הטובות נשארות יציבות כיוון שהן עלו כתוצאה טבעית של סיבות ותנאים, בעיקר מההבנה הצלולה לגבי טבעו האמיתי של העולם.

– מבחינת "האושר":

ה"נכנס אל הזרם" פוגש סוג של אושר עמוק יותר, שהוא בעל ערך רב עבורו באופן טבעי.

הוא לעולם לא יאפשר לחוויות של אושר ארצי או אושר חושי להוות מכשלה לחוויית האושר העמוק והמעודן יותר, והוא לא יוותר על אושר טרנסצנדנטי (זה שנמצא מעבר, לא מותנה בעונג חושי. המתרגמים) מעודן, כדי לקבל עוד מהאושר הארצי הגס יותר.

במילים אחרות, הסוגים החושיים הגסים יותר והסוגים הארציים של אושר מאוזנים על ידי אושר טרנסצנדנטי. האושר הוא גם תוצאה וגם גורם מקדם להתנהגות מוסרית.

האושר (הטרנסצנדנטי) הזה הוא ערובה לכך שההתנהגות לא תידרדר אלא רק תהפוך מבוססת ומפותחת יותר.

הישג "הכניסה לזרם" הוא הישג המועיל הן לפרט והן לחברה ועל כן הוא ממוקם כרמה הראשונה של קהילת האצילים. זוהי ההתחלה של החיים האצילים והכניסה לקהילת הסנגהה האצילה, שהיא הקהילה האידיאלית אליה שואפים בהשראת הלימוד הבודהיסטי.

הבודהה דיבר לעיתים קרובות על החשיבות הרבה והערך של "הכניסה לזרם":

"גדול מהכוח השולט בכל הארץ, גדול מלידה מחדש בגן עדן, גדול מלהיות קיסר אוניברסלי השולט על כל העולם, הוא הישג הכניסה אל הזרם."

בהמתנה להגשמת ה"כניסה אל הזרם" קיימים שלבי ביניים המכונים: סאדהאנוסארי (saddhanusari) – "זה שמתקדם באמצעות אמונה", ודהאמהנוסארי (dhammanusari) – "זה שמתקדם באמצעות הבנה".

שני שלב הביניים האלה מעידים על התקדמות בתרגול ונאמר עליהם שהם מעידים על כך שהעלייה על הדרך החלה ו"הכניסה אל הזרם" מובטחת. מכאן, שאנשים שהגיעו לרמות אלה נכללים אף הם בקהילה האצילה.

* * *

אם מישהו עדיין מטיל ספק ואין הוא בטוח אם באמת (אפשרי עבורו) **לעלות** על ה"דרך", הוא עדיין יכול להתקדם לשלב שבו הוא מוכן **להתחיל** ב"דרך". אדם כזה ידוע בשם:

– "אדם טוב שאינו ער" (קליאנאפוטוג'אנה, kalydnaputhujjana),
– "זה שהוא מוסרי ובעל תכונות טובות" (קליאנאדהאמה, kalyamdhamma),
– "זה שמתחיל להיות תלמיד משכיל אציל" (סוטווא ארייאסאוואקא, sutva ariyasavaka).

רמה זו נחשבת לתחילת ה**הלימוד** (סיקהא, sikkha), הנקודה שבה יודעים היכן נמצאת תחילת הדרך, יש את האספקה הנחוצה למסע ומתכוננים לצאת מן היער של האשליה ולעלות על הדרך. למרות שההתקדמות עדיין יכולה להיות בלתי יציבה, מוכנים להמשיך ללכת.

עבור אלו החיים ברמה זו ("אדם טוב שאינו ער") – אמון, מוסר, התמסרות וחוכמה אינם מאוד חזקים או יציבים. לכן עליהם לטפח את האיכות של הסוטה, הלימוד.

לימוד הוא צורך חשוב ב"דרך". הוא מראה לנו היכן מתחילה "הדרך" והוא גורם חשוב לבניית אמון, מוסר, התמסרות וחוכמה: כאשר יש לימוד, האמון מתעורר ועימו הנכונות להשקיע מאמץ להתחיל את התרגול ולפתח את התכונות האחרות.

כאשר הלימוד משולב עם אמון, מוסר, התמסרות וחוכמה, הם מוכרים כחמשת ה**סאמפדה** (sampada) הישגים, שלמויות) או חמשת ה**אוצרות הארציים**.

כאשר התרגול מתקדם ל"כניסה אל הזרם", חמשת הישגים או האוצרות הארציים הפוכים באופן טבעי לטרנסצנדנטיים.

שמות, תיאורים ומונחים נרדפים למושג "נכנס אל הזרם"

"הבודהה: סאריפוטה, אומרים 'זרם', 'זרם'. מהו אותו 'זרם'?"
סאריפוטה: אדוני, הדרך כפולת השמונה היא 'הזרם', כלומר: השקפה נכונה, כוונה נכונה, דיבור נכון, פעולה נכונה, אורח חיים נכון, מאמץ נכון, תשומת לב נכונה, ריכוז נכון.

הבודהה: אכן, נכון סאריפוטה. אומרים 'הנכנס אל הזרם', 'הנכנס אל הזרם'. מהו 'הנכנס אל הזרם'?"

סאריפוטה: אדוני, אלו אשר פיתחו במלואה את הדרך הנאצלת בת שמונת האיברים, קרויים 'הנכנסים אל הזרם'. כמו הנכנס אל הזרם בשם כזה וכזה והוא משבט כזה וכזה."

”על אדם נאצל כזה ניתן לומר כי הוא ניחן בהשקפה נכונה, ניחן בחזון נכון, הגשים את הדהמה הנכונה, רואה את הדהמה הנכונה, ניחן בידע ובחזון של מי שלומד, הגשים את הכניסה אל הזרם של הדהמה, אדם נאצל עם חוכמה שחדר לעומק האמת, אחד שהגשים אלמוות.”

* * *

”המלומד, התלמיד הנאצל, שמיומן היטב בדהמה הנאצלת, שמאומן היטב בדהמה הנאצלת, שנפגש עם אנשים נאצלים, שלמד את הדהמה מאנשים בעלי ידע אמיתי...”

* * *

”הוא רואה את הדהמה, הגשים את הדהמה, מימש את הדהמה, העמיק בדהמה, חצה מעבר לספקות והגיע לאמון בלתי מעורער בלימודי המורה (הבודהה), בלי להזדקק לאחרים.”

* * *

”זה שהולך בעקבות הלימוד (סאסאנאקארה, sasanakara: זה שמתרגל בהתאם ללימוד האמיתי, או בהתאם ללימוד כפי שראוי ללמוד אותו), אשר הולך בעקבות ההנחיות, חצה מעבר לספקות והגיע לאמון בלתי מעורער בלימודי המורה (הבודהה), בלי להזדקק לאחרים.”

* * *

”... זה שהשיג מדרך רגל, בסיס, שחרור (מאי־נחת) בלימוד ובהנחיות, חצה מעבר לספקות... בלימודי המורה (הבודהה)...”

* * *

"תלמיד נאצל אשר ראה את הפירות, (שהגשים את הדהמה) שיודע בבהירות את הדרך", הגשים אמון בטטהאגטה, רואה את האלמוות ובהיר בדהמה בת האלמוות. "ה'נכנס אל הזרם', באופן טבעי, לא ייפול (למישורי קיום נמוכים. המתרגמים), ומובטח כי יגשים התעוררות."

קובץ דרשות על הניבאנה

תרגום מפאלי: קרן ארבל

מתוך הספר 'דברי הבודהה' — תרגומים מתוך הכתבים
הבודהיסטים המוקדמים. אוניברסיטת תל-אביב, ההוצאה לאור
ע"ש חיים רובין

הדרשה השלישית על הרצון

Tatīyacetasuttam

(SN II.67)

בסוואטהי.

”נזירים, מה שאדם מתכוון אליו, מה שהוא מתכנן ומה שיש לו נטייה כלפיו, זה הבסיס להתמשכות ההכרה. כאשר יש בסיס, יש אחיזה בהכרה. כאשר יש אחיזה בהכרה והיא מכבירה, ישנה נטייה. כאשר יש נטייה, יש הופעה והיעלמות. כאשר יש הופעה והיעלמות, יש היווצרות והתכלות. כאשר יש היווצרות והתכלות, יש לידה, זקנה ומוות, יש יגון, אבל, כאב, צער וייאוש. זה מקורו של כל המצבור הזה של אי־נחת, חוסר סיפוק וסבל.

אם אדם אינו מתכוון ואינו מתכנן [דבר מה], אבל שיש לו נטייה כלפיו, זה הבסיס להתמשכות ההכרה. כאשר יש בסיס, יש אחיזה בהכרה. כאשר יש אחיזה בהכרה והיא מכבירה, ישנה נטייה. כאשר יש נטייה, יש הופעה והיעלמות. כאשר יש הופעה והיעלמות, יש היווצרות והתכלות. כאשר יש היווצרות והתכלות, יש לידה, זקנה ומוות, יש יגון, אבל, כאב, צער וייאוש. זה מקורו של כל המצבור הזה של אי־נחת, חוסר סיפוק וסבל.

אולם אם אדם אינו מתכוון, אינו מתכנן ואין לו נטייה [לשום דבר], אין בסיס להתמשכות של ההכרה. כאשר אין בסיס, אין אחיזה בהכרה. כאשר אין אחיזה בהכרה והיא אינה מכבירה, אין נטייה. כאשר אין נטייה, אין הופעה והיעלמות. כאשר אין הופעה והיעלמות, אין היווצרות והתכלות. כאשר אין היווצרות והתכלות, אין לידה, זקנה ומוות. כך מפסיקים היגון, האבל, הכאב, הצער והייאוש. כך נפסק כל המצבור הזה של אי־נחת, חוסר סיפוק וסבל.”

הדרשה על מה שמוביל לגדה השנייה Parangamasuttam

(SN V.24)

בסוואטהי.

”נזירים, יש שמונה איכויות שאם מפתחים ומתרגלים אותן, אפשר להגיע מן הגדה הזו לגדה השנייה.

מהן השמונה? השקפה נכונה, כוונה נכונה, דיבור נכון, פעולה נכונה, פרנסה נכונה, מאמץ נכון, תשומת לב נכונה, וסמאדהי נכון. אם מפתחים ומתרגלים את שמונה האיכויות הללו, אפשר להגיע מן הגדה הזו לגדה השנייה.

כך אמר המבורך, ולאחר שאמר זאת הסיגטו, הוסיף המורה ואמר:

מעטים בני האדם

שעוברים לגדה השנייה.

שאר בני האדם

ממשיכים לרוץ על החוף.

אף שקשה להיחלץ מציפורני המוות

כאשר הדהמה מבוטאת כראוי

אלה הנוהגים בהתאם לדהמה

יגיעו אל הגדה השנייה.

לאחר נטישת הדהמה הכהה,

החכם מפתח את הדמה הבהירה;

כאשר עוברים מחיי נוחות לחיים שאינם נוחים

קשה להתענג על פרישות

אך שם צריך לצפות לעונג.

לאחר נטישת [ההשתוקקות ל]הנאות החושים

החכם שאין לו דבר

יטהר את עצמו מכתמי התודעה.

אלה שפיתחו את תודעתם באופן מושלם ביחס לאיברי ההתעוררות
ונטשו את ההיאחזות
מתענגים
ללא היצמדות.
לאחר שהמזהמים הוכחדו הם זוהרים
שלווים לחלוטין בעולם.”

הדרשה על הניבאנה nibbanasuttam

(SN IV.251–2)

”פעם אחת שהה המכובד סאריפוטה במגְדָהּה בכפר ששמו נַאלְקה. שם, ניגש אל המכובד סאריפוטה הפרוש גְמְבוּקְהַאדְקה ובירך אותו לשלום. לאחר החלפת הברכות הידידותיות ושיחת הרעים, התיישב הפרוש גְמְבוּקְהַאדְקה לצידו של המכובד סאריפוטה ושאל אותו:

”החבר סאריפוטה, נאמר: ‘ניבאנה, ניבאנה’. מהי ה’ניבאנה?’”

”חבר, על קץ התאוה, קץ השנאה וקץ הבלבול, על כך נאמר ‘ניבאנה.’”

”האם ישנה דרך, האם ישנו תרגול שבאמצעותו אפשר להיווכח באופן ישיר בניבאנה?”

”ישנה דרך, ישנו תרגול שבאמצעותו אפשר להיווכח באופן ישיר בניבאנה.”

”מהי הדרך, מהו התרגול שבאמצעותו אפשר להיווכח באופן ישיר בניבאנה?”

”הדרך האצילה בעלת שמונת הנתיבים היא התרגול שבאמצעותו אפשר להיווכח באופן ישיר בניבאנה, לאמור, ראייה נכונה, כוונה נכונה, דיבור נכון, פעולה נכונה, אורח חיים נכון, מאמץ נכון, מודעות נכונה וסמאדה נכון.

באמצעות דרך זו ותרגול זה, אפשר להיווכח באופן ישיר בניבאנה.”

”דרך זו היא מצוינת, חבר, תרגול זה הוא מצוין, בכדי להיווכח באופן ישיר בניבאנה. זה גם מספיק, החבר סאריפוטה, בשביל [לפתח] עירנות.”

הדרשה הראשונה על הניבאנה

Pathamanibbanasuttam

(Ud 8.1)

”כך שמעתי, פעם אחת שהה המבורך בחורשת ג'טה, בגנו של אַנאטְהפינְדיקה בקרבת סאןטְהי. באותו זמן, לימד, שימח, הפעים והלהיב המבורך את הנזירים בשיחת דְהַמָּה בנוגע לניבאנה, והנזירים היו מוכנים ומזומנים להבין את משמעות דבריו, מיקדו וריכזו את תודעתם כל כולה בדבריו, והיו קשובים לשמוע את הדְהַמָּה מפיו.

לאחר שנוכח בהתעניינותם, השמיע המבורך את האמירה הבאה: ”נזירים, ישנו מרחב שבו אין אדמה, אין מים, אין אש ואין אויר; אין בסיס חלל אינסופי, אין בסיס הכרה אינסופית, אין בסיס האין־דבר ואין בסיס האי־תפיסה־ואי־א־תפיסה; אין עולם זה ואין עולם אחר; אין שמש ואין ירח. במצב זה, נזירים, אין הופעה, אין היעלמות, אין התמשכות, אין מיתה ואין היווצרות. לזה אין משען, אין התפתחות ואין בסיס. זה, ורק זה, הוא הפסקת האי־נחת, חוסר הסיפוק והסבל.”

הדרשה השנייה על הניבאנה Dutiyanibbanasuttam

(Ud 8.2)

”כך שמעתי, פעם אחת שהה המבורך בחורשת ג’טה, בגנו של
אָנָאטָה־פִּינְדִיקָה בקרבת סאֵטָהי. באותו זמן, לימד, שימח, הפעים
והלהיב המבורך את הנזירים בשיחת דְהֶמָה בנוגע לניבאנה. נזירים אלו,
מוכנים ומזומנים להבין את המשמעות, מיקדו וריכזו את תודעתם כל
כולה בדבריו, קשובים לשמוע מפיו את הדְהֶמָה. אז, לאחר שהמבורך
נוכח לדעת על התעניינות [הנזירים], הוא השמיע באותה ההזדמנות
את האמירה הבאה:

קשה לראות את זה שהנטייה נעדרת ממנו —
אכן, אין זה קל לראות את האמת;
זה שיודע,
חצה מעבר להשתוקקות,

לזה שרואה,
אין דבה.”

הדרשה השלישית על הניבאנה

Tatyanibbanasuttam

(Ud 8.3)

”כך שמעתי, פעם אחת שהה המבורך בחורשת ג'טה, בגנו של אַנאטהפינדיקה בקרבת סאֶטְהִי. באותו זמן, לימד המבורך, ושימח, הפעים והלהיב את הנזירים בשיחת דְהֶמָה בנוגע לניבאנה; הנזירים היו מוכנים ומזומנים להבין את משמעות דבריו, מיקדו וריכזו את תודעתם כל כולה בדבריו והיו קשובים לשמוע את הדְהֶמָה מפיו.

לאחר שנכח בהתעניינותם, השמיע המבורך את האמירה הבאה:

”נזירים, ישנו הלא־נולד, שאינו מתהווה, אינו מורכב ואינו מותנה. אם הלא־נולד, שאינו מתהווה, אינו מורכב ואינו מותנה לא היה, לא היה כאן בעולם הזה מפלט מהנולד, המתהווה, המורכב והמותנה. היות שישנו הלא־נולד, שאינו מתהווה, אינו מורכב ואינו מותנה, יש מפלט מהנולד, המתהווה, המורכב והמותנה.”

הדרשה הרביעית על הניבאנה Catutthanibbanasuttam

(Ud 8.4)

”כך שמעתי, פעם אחת שהה המבורך בחורשת ג'טה, בגנו של אַנְאָטְהָפִינְדִיקָה בקרבת סאַטְהִי. באותו זמן, לימד המבורך, ושימח, הפעים והלהיב את הנזירים בשיחת דְהִמָּה בנוגע לניבאנה; הנזירים היו מוכנים ומזומנים להבין את משמעות דבריו, מיקדו וריכזו את תודעתם כל כולה בדבריו והיו קשובים לשמוע את הדְהִמָּה מפיו.

לאחר שנכח בהתעניינותם, השמיע המבורך את האמירה הבאה:

מי שמותנה יש בו אי־שקט
 מי שאינו מותנה יש בו שקט.
 כאשר ישנו אי־שקט, אין שלווה,
 כאשר השלווה ישנה, אין נטייה.
 כאשר אין נטייה, אין הופעה והיעלמות.
 כאשר אין הופעה והיעלמות
 אין מוות ואין לידה מחדש.
 כאשר אין מוות ואין לידה מחדש
 אין אפילו כאן, שם, ומה שביניהם.
 זה, ורק זה, הוא הפסקת האי־נחת, חוסר הסיפוק והסבל.”

ניבאנה

התעוררות והגשמתה בדרך הבודהיסטית

המכובד פ.א. פאיוטו

קריאה בהסבריו של המכובד פאיוטו, מלמדת ומזכירה כיצד בחינת המושג המכונן ניבאנה משמשת קרקע פורייה לשאלות מהותיות – נדרשות וחשובות – העומדות בבסיס מחויבותנו לדרך רוחנית-דתית, תהא אשר תהא: מהו האידיאל המנחה אותנו בהליכתנו בדרך? כיצד אנו מסבירים לעצמנו את המאמץ? כיצד אנו מבינים את משמעותו של המאמץ? מה מטרתו? האם אנו נכונים לבחון גם את הבנתנו-זו באופן ביקורתי? האם אנו נכונים להתבונן בעצמנו וסביבתנו, ובאופן בו הם משתלבים (או לא) בדרך? מהם החיים הראויים לנו כעת, כאן בזמן הזה, וכיצד הדבר שזור בדרך שלקחנו על עצמנו? איזה אדם אני רוצה להיות? באיזו קהילה אני רוצה לחיות? וכיצד אידיאל הניבאנה קשור לתהיות בסיסיות אלה?

* * *

המכובד פ.א. פאיוטו, מוכר כיום כמלומד הבודהיסטי הבכיר ביותר בתאילנד. פרסומיו הרבים, עבודותיו וספריו, מבוססים על ידע יוצא דופן ורחב היקף של התורה הבודהיסטית המסורתית והשלכותיה על החברה של ימינו.

המכובד פ.א. פאיוטו הוא זוכה פרס אונסק"ו - ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם - לחינוך לשלום.

להפצה חופשית בלבד, כמתנת הדדמה ע"י בודהיזם בישראל

<http://www.buddhism-israel.org>